

ŠTUDENTSKI MEMORANDUM 2022

Ljubljana, november 2022

ŠTUDENTSKI MEMORANDUM 2022

1 VISOKO ŠOLSTVO	5
1.1 JAVNO DOBRO IN JAVNA ODGOVORNOST	5
1.2 FINANCIRANJE.....	6
1.3 AVTONOMIJA ŠTUDENTOV	7
1.4 PRAVICE ŠTUDENTOV.....	7
1.5 POSEBNE PRAVICE ŠTUDENTOV.....	8
1.6 DOSTOPNOST VISOKEGA ŠOLSTVA.....	9
1.7 ŠTUDENT V SREDIŠČU ŠTUDIJSKEGA PROCESA.....	9
1.8 SOUPRAVLJANJE	10
1.9 AVTONOMIJA IN ODGOVORNOST	10
1.10 KAKOVOST.....	11
1.11 PRIZNAVANJE IZOBRAZBE.....	12
1.12 PEDAGOŠKA USPOSOBLJENOST.....	13
1.13 DOKTORSKI ŠTUDIJ IN RAZISKOVANJE.....	13
1.14 STRATEŠKO UPRAVLJANJE	14
1.15 UPORABA UMETNE INTELIGENCE V ŠTUDIJSKEM PROCESU	14
1.16 DIGITALNO UČENJE IN POUČEVANJE	15
2 SOCIALNE PRAVICE ŠTUDENTOV	15
2.1 ŠTIPENDIJE.....	16
2.1.1 Državne štipendije.....	17
2.1.2 Zoisove štipendije	18
2.1.3 Kadrovske štipendije	20
2.1.4 Štipendije za deficitarne poklice.....	20
2.1.5 Druge vrste štipendij.....	21
2.2 SUBVENCIONIRANO BIVANJE	21
2.2.1 Prenova in izgradnja študentskih bivalnih zmogljivosti	22
2.2.2 Zakonske spremembe	22
2.3 SUBVENCIONIRANA PREHRANA.....	25
2.4 SUBVENCIONIRANI PREVOZI.....	26
2.5 ZDRAVSTVO.....	27
2.5.1 Zdravstveno zavarovanje.....	27
2.5.2 Zdravstveno varstvo.....	28
2.5.3 Duševno zdravje in dostop do kakovostnih virov zdravljenja	29
2.5.4 Vključitev študentov in druge pravice.....	29
2.6 ŠTUDENTSKO DELO	30
2.7 PRAVICE ŠTUDENTOV S POSEBNIMI POTREBAMI IN POSEBNIM STATUSOM.....	31
2.7.1 Študentske družine.....	31
2.7.2 Študenti s posebnimi potrebami	32
3 INTERNACIONALIZACIJA IN MEDNARODNO SODELOVANJE	33
3.1 MEDNARODNE IZMENJAVE IN POSPEŠEVANJE MOBILNOSTI	33
3.2 STUDENT ID.....	36
3.3 VKLJUČEVANJE ŠOS V EVROPSKO ŠTUDENTSKO ORGANIZACIJO (ESU).....	36
3.4 ZMANJŠEVANJE NEGATIVNIH POSLEDIC BEGA MOŽGANOV	37
4 OBŠTUDIJSKE DEJAVNOSTI	37
4.1 ŠPORT	37

4.2 KULTURA IN DRUŽBENA ODGOVORNOST	38
5 ŠIRŠA PROBLEMATIKA MLADIH	38
5.1 STANOVANJSKA PROBLEMATIKA MLADIH	38
5.2 ZAPOSLOVANJE MLADIH	39
5.2.1 Aktivne politike zaposlovanja	40
5.2.2 Pripravištva in strokovni izpiti	42
5.3 JAVNI POTNIŠKI PROMET	43
5.4 DRUGA PODROČJA ŠTUDENSKIH IN MLADINSKIH INTERESOV	44
5.4.1 Decentralizacija mladinskih dejavnosti	44
5.4.2 Politična participacija mladih	45
6. VIRI IN REFERENČNI DOKUMENTI.....	46

Drage študentke, dragi študenti in vsa širša javnost,

pred vami je že tretja verzija Študentskega memoranduma. Njegovi predhodniki sta bili sprejeti leta 2009 in leta 2017. Iz teh podatkov postaja razvidno, da ne gre za novost, temveč je študentski memorandum rezultat dela različnih generacij. Zasnovan je bil kot osrednji politični dokument Študentske organizacije Slovenije (ŠOS), njegova vrednost za ŠOS pa se skozi več kot desetletje ni bistveno spremenila.

Natančneje, osnovna vloga memoranduma je dvojna. Prvič, gre za predstavitev področij, problematik in izzivov, ki so pomembni za študentke in študente. Drugič, pri vsakem izmed naštetih elementov je izpostavljeno tudi stališče ŠOS. V teh stališčih je mogoče prepoznati vizijo ŠOS na izpostavljenih področjih, hkrati pa se nakazujejo tudi cilji oziroma za ŠOS sprejemljivi načini iskanja rešitev posameznih problematik in izzivov. S tem je memorandum tudi dobra podlaga za vse ostale strateške dokumente in predvsem za bolj specifične opredelitve na posameznih področjih.

V memorandumu osrednjo vlogo zopet ohranjajo zahteve po kakovostnem in enako dostopnem visokem in višjem šolstvu ter ohranjanju in nadgradnji pravic, ki izhajajo iz statusa študenta. V verziji, ki je pred vami, se jim kot novost pridružujejo predvsem pozivi k digitalizaciji študijskega procesa in k usmeritvi na študenta osredotočenega učenja in poučevanja. Vse ostale spremembe na tem področju so bolj ali manj dopolnitve preteklih zahtev in odraz aktualnih vsebin, ki jih izvajamo oziroma se zanje zavzemamo na ŠOS in OO ŠOS. Novost tega memoranduma je še izpostavljanje širše problematike mladih. To se kaže predvsem v dveh delih. Prvič, pri socialnih pravicah študentov izpostavljamo prej izrazito zapostavljeno problematiko duševnega zdravja in dostop do kakovostnih virov zdravljenja. Drugič, dodali smo povsem novo področje: širšo problematiko mladih. Tu so izpostavljene predvsem težave in izzivi na področjih stanovanjske problematike, zaposlovanja mladih, javnega potniškega prometa, decentralizacije mladinskih aktivnosti ter politične participacije mladih.

Z našimi predhodnicami in predhodniki nas družita še dve skupni točki. Tudi mi ugotavljamo, da smo na področju, kjer delujemo, v preteklih letih predvsem s sprejetjem ZUPŠ in ZUPŠ-1 dosegli ter doživeli nekatere zelo dobrodošle in pozitivne spremembe. Hkrati pa se pridružujemo opozorilu, da nekatere študentske problematike v Sloveniji postajajo že skoraj zimzelene. Ne gre za problematike, ki bi jih bilo povsem nemogoče rešiti, ampak praviloma na rešitev čakamo (pre)dolgo, predvsem zaradi pomanjkanja politične volje odločevalk in odločevalcev. Toda, kot so sklenili naši predhodniki in predhodnice, tudi mi sklepamo, da je edini smislen zaključek, da še naprej odločno vztrajamo, zahtevamo in skupaj z deležniki dosežemo boljše razmere za študentke in študente – če ne drugače, pa s sprejetjem novega ZUPŠ.

Študentska organizacija Slovenije
Marika Grubar
Predsednica

1 VISOKO ŠOLSTVO

(Javno zagotovljeno) izobraževanje je jedrna družbena institucija in eden izmed temeljnih stebrov moderne civilizacije. Igra osrednjo vlogo v družbenem in ekonomskem razvoju, demokratičnem opolnomočenju in razvoju splošne dobrobiti družbe. Na ŠOS delimo prepričanje, da je **odprt dostop do vseh nivojev izobraževanja tako temelj socialno, kulturno in demokratično inkluzivne družbe kot tudi predpogoj za individualen in družbeni razvoj ter blaginjo.**

Kakovostno in dostopno visoko šolstvo krepi demokratična načela in medsebojno solidarnost v družbi, ustvarja blaginjo, prispeva k zmanjševanju neenakosti, ohranja in razvija nacionalno kulturo in jezik ter razvija nova znanja. Poleg tega vpliva na družbo še na veliko drugih posrednih načinov, zato se visokega šolstva ne sme obravnavati kot tržno blago. Z izobrazbo ne pridobi le posameznik, temveč celotna družba.

Vloga izobraževanja v družbi, način financiranja in način upravljanja so medsebojno tesno povezana področja. Naslavljanje visokega šolstva kot blaga in študentov kot potrošnikov, ki kupujejo storitve, je v nasprotju s temeljnimi družbenimi vrednotami in normami, ki jih na ŠOS pripisujemo visokemu šolstvu. **Zavedati se moramo, da smo študentke in študenti aktivni člani akademske skupnosti, ki delimo odgovornost za njen razvoj in si zato zaslužimo pravico do aktivnega soupravljanja osrednje razvojne institucije naše družbe.**

1.1 Javno dobro in javna odgovornost

Visoko šolstvo je javno dobro in javna odgovornost. Zato mora biti upravljano v dobrobit javnosti in temu ustrezno javno podprto, prevečkrat pa se predstavlja zgolj kot javnofinančni strošek. Visoko šolstvo deluje v splošnem interesu vseh, saj prispeva v skupno dobro na način, da veča splošni nivo znanja (in izobrazbe) v družbi. Je vrednota, za katero ne smemo dopustiti, da bi jo obravnavali zgolj v ekonomskih okvirjih.

Javno dobro in javna odgovornost je potrebno zagotavljati z jasnimi zakonodajnimi pravili in državnim nadzorom ter z zadostnim financiranjem iz javnih sredstev, da se prepreči prenašanje finančnega bremena na posameznika.

Visokošolske institucije morajo svojo vlogo v družbi opravljati kot odgovorni člen celotne družbe in izpolnjevati vsa štiri glavna poslanstva visokega šolstva, ki so:

- priprava študentov na aktivno državljanstvo,
- priprava študentov za poklicno pot,
- omogočanje osebne razvoja študentov,
- ohranjanje širokega spektra znanj na visoki ravni ter spodbujanje raziskav in razvoja.

Visokošolske institucije morajo biti skozi izpolnjevanje svojega poslanstva zgled družbi in njena **moralna avtoriteta**. Odmakniti se morajo od vsakodnevnih politik in afer, stremeti k napredku družbe, tako v izobraževalnem in raziskovalnem kot tudi etičnem vidiku.

Visoko šolstvo je potrebno zaščititi pred parcialnimi pridobitnimi interesi, pri čemer je ključnega pomena, da se kakršno koli tržno dejavnost, tako javnih kot zasebnih visokošolskih institucij, primerno regulira, javno visoko šolstvo pa se sme izvajati le v okviru nepridobitnih organizacij.

Država je odgovorna za zakonodajni okvir visokega šolstva in znanosti, za omogočanje resnično enakih možnosti dostopa do visokega šolstva za vse državljane ter tudi za ohranjanje visokega šolstva in bazičnega raziskovanja kot javnega dobrega. Zato mora država z regulacijo poskrbeti za to, da imajo **univerze avtonomijo, ki pa ni absolutna**, hkrati pa mora poskrbeti, da visokošolski sistem omogoča enako dostopnost, da je zagotovljena kakovost visokošolskih študijskih programov, saj tako uresničuje ustavno zagotovljeno pravico državljanov do kakovostne izobrazbe. Prav tako mora poskrbeti za nadzorne mehanizme.

Avtonomija univerz in akademska svoboda morata upoštevati pravice študentov in državljanov do izobraževanja. Avtonomija je nujna, a ne more in ne sme delovati proti pravicam študentov in drugih članov akademske skupnosti.

1.2 Financiranje

Visoko šolstvo mora – bolj kot kadarkoli doslej – biti v središču javnega interesa. Resolucija o Nacionalnem programu v visokem šolstvu (Uradni list RS, št. 49/22; ReNPVŠ30) opredeljuje **visokošolsko izobraževanje kot javno službo, kar obsega celotno delovanje visokošolskih institucij, ne glede na vire financiranja**.

Razvoj mreže kakovostnih visokošolskih in raziskovalnih institucij je ključnega pomena za napredek gospodarstva in celotne družbe, zato menimo, da je potrebno povečati javna sredstva za visoko šolstvo. S sprejetjem ReNPVŠ30 se je vlada zavezala, da bo za visokošolsko in znanstveno-raziskovalno dejavnost namenjen mednarodno primerljiv delež BDP. Izhajajoč iz aktualnega stanja to pomeni, da se morajo celotna sredstva, namenjena za visokošolsko dejavnost, izrazito povečati, vsaj na 2 % BDP.

Ob celoviti in dolgoročni strategiji bi moralo povečevanje sredstev uresničevati cilj učinkovite namenske porabe ter spodbujati zasebna vlaganja v visoko šolstvo, brez prenašanja bremena financiranja na posameznika.

Model financiranja naj podpira univerzalni dostop do visokega šolstva. Zakonsko je potrebno jasno zagotoviti **javno financiranje vseh stopenj študija**. Prav tako financiranje ne sme biti izključujoče oziroma diskriminatorno do posameznih disciplin ali drugače izpostavljenih skupin študentov.

Sistem financiranja naj spodbudi integracijo univerz in enotno dolgoročno strategijo, vključno z ukrepi za boljše izrabo javnih sredstev. Na ŠOS zato predlagamo, da se v variabilnem delu financiranja, torej v obstoječem razvojnem stebru, oblikujejo dodatni kriteriji, ki spodbujajo tovrstno strateško usmeritev. Prav tako predlagamo ukrep zamrznitve razvojnih sredstev

tistim visokošolskim zavodom, ki jim je bilo s pravnomočno sodbo dokazano kršenje predpisov ali zakonodaje in nenamenska poraba sredstev.

Javni visokošolski zavodi opravljajo javno službo. Lahko imajo javne (proračunske) in zasebne (tržne) vire financiranja, vendar so to v vsakem primeru javna sredstva, s katerimi morajo ravnati skrbno, zakonito in v javnem interesu.

1.3 Avtonomija študentov

Študenti imamo pravico do avtonomnega, nepolitičnega in samoupravnega organiziranja v skupnost študentov. Skladno s 145. členom Ustave RS (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a; URS) imamo pravico do soupravljanja v vseh organih in forumih, ki zadevajo študij in položaj študentov, skladno z 39. členom URS pa imamo ustrezno zagotovljeno svobodo izražanja o vseh, ne le o akademskih zadevah. Prav na podlagi Zakona o skupnosti študentov (Uradni list RS, št. 38/94 in 59/19; ZSkuS) morajo državni organi zagotavljati sodelovanje predstavnikov **Študentske organizacije Slovenije (ŠOS)** pri obravnavi vseh zadev, ki urejajo vprašanja visokošolskega izobraževanja, ekonomske in socialne varnosti študentov ter drugih področij, ki vplivajo na naše delo in življenje.

ŠOS je reprezentativna organizacija vseh študentov v Sloveniji. Je kredibilen, aktiven in avtonomen visokošolski partner, ki skladno z zakonodajo na nacionalni ravni predstavlja interese študentov. **To je potrebno upoštevati pri sestavi vseh organov na nacionalni ravni in pri urejanju zakonodaje.**

Razlikovati je potrebno med študentskimi sveti (organi visokošolskih institucij, ki sodelujejo pri njihovem upravljanju) ter ŠOS, ki predstavlja samostojno skupnost študentov na nacionalnem nivoju po določbah Zakona o visokem šolstvu (Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 109/12, 85/14, 75/16, 61/17 – ZUPŠ, 65/17, 175/20 – ZIUOPDVE, 57/21 – odl. US, 54/22 – ZUPŠ-1 in 100/22 – ZSZUN; ZVis) in ZSkuS.

1.4 Pravice študentov

Pravice študentov in študentk morajo biti jasno zapisane, za vse enake in zagotovljene skladno z načeli pravne države. Temeljne pravice, ki jih uživajo vsi študenti, morajo biti opredeljene na ravni zakona, določene specifične in posebnosti, ki so odraz notranje raznolikosti in različnega institucionalnega ustroja, pa naj se opredeljujejo na ravni statutih univerz.

Študenti in študentke imajo pravico do učnega okolja, ki aktivno podpira razvoj samoiniciativnega učenja, kritičnega mišljenja in osebno rast, temu primernih metod ocenjevanja, kombiniranja študijskih predmetov v fleksibilen študijski program, ocenjevanja le na podlagi učnih dosežkov in ne katerekoli osebne okoliščine, svobodne in nepristranske

pritožbe na katerokoli odločitev, ki je povezana z njihovim študijem, ter do akademske svobode mišljenja ter svobode izzivanja obstoječega znanja.

Študentom je treba omogočiti dokončanje študija na vseh stopnjah študija, omogočiti pa jim je treba tudi dokončanje študija, ki so ga prekinili. Opravljene obveznosti študentov na prekinjenem študiju je potrebno priznati in upoštevati v primeru nadaljevanja tega študija, ne glede na to, ali je že pridobil izobrazbo primerljive ravni.

Študenti imamo univerzalni dostop do izobraževanja. Vsi študenti in študentke imamo pravico do zdravstvenega zavarovanja, subvencionirane prehrane, subvencioniranega bivanja in prevoza ter dostop do štipendij in pravico do opravljanja dela. Študentom in študentkam mora biti dostopno primerno svetovanje in podpora do uspešnega dokončanja študija in vstopa na trg dela. Država mora gostujočim študentkam in študentom (v času študija oz. študijske izmenjave v Sloveniji) zagotoviti enake pravice, kot jih imamo domači študenti in študentke. Ob tem morajo imeti gostujoči študenti in študentke zagotovljen dostop do učenja slovenskega jezika in možnost integracije.

Legitimna pravica študentov in študentk je, da volimo svoje predstavnike in predstavnice skladno z demokratičnimi načeli in da ti predstavljajo vse študente in študentke.

1.5 Posebne pravice študentov

Predlagano ureditev statusa posebnih skupin študentov (npr. športniki, umetniki, študenti s posebnimi potrebami, študenti starši) smo uresničili s predlogom Zakona za urejanje položaja študentov (Uradni list RS, št. 61/17; ZUPŠ), ki je bil sprejet v letu 2017. V zvezi z omenjenimi statusi smo predlagali določitev skupnega nabora pravic, ki jih uživajo študenti teh skupin. Nadalje naj se pri vsaki skupini dodatno definirajo pravice, ki jih potrebuje vsaka skupina glede na specifičen položaj. Prav tako predlagamo jasno opredelitev vstopnih pogojev za študijske programe. V praksi se namreč dogaja, da študenti s posebnimi potrebami tekom študija ugotovijo, da ne bodo mogli opravljati vseh obveznosti, ki so predpisane s študijskim programom, ter posledično dokončati študija.

Novela visokošolskega zakona (ZViS-K) je uzakonila ohranitev statusa študenta po diplomiranju vse do konca študijskega leta, vendar samo na 1. stopnji študija. S to spremembo se zasleduje načelo socialne varnosti za obdobje med diplomiranjem in bodisi nadaljevanjem študija bodisi iskanjem zaposlitve. Na ŠOS pa smo dosegli, da je z ZUPŠ in ZUPŠ-1 (Uradni list RS, št. 54/22; ZUPŠ-1) to urejeno tudi na 2. stopnji študija in za študente višjih strokovnih šol.

Stremeti je treba tudi k lažšanju študijske izkušnje za predstavnike študentov, ki jim zaradi svojega udejstvovanja ostaja manj časa za opravljanje študijskih obveznosti. Na ta način bi tem študentom omogočili boljšo študijsko izkušnjo in k sodelovanju v obštudijskih dejavnostih in študentskem organiziranju motivirali še ostale študente.

1.6 Dostopnost visokega šolstva

Visoko šolstvo mora biti brezplačno ter brez šolnin in drugih stroškov dostopno vsem, ne glede na socialni položaj, spol, spolno usmerjenost, starost, politično ali drugo prepričanje, versko, etnično ali narodno pripadnost, družinsko obliko, invalidnost ali katero koli drugo osebno okoliščino posameznika ali posameznice. Študentska populacija je v socialno-ekonomskih, kulturnih, etničnih in drugih vprašanih enako raznolika kot celotno prebivalstvo. Naloga države je, da sistematično podpira izobraževanje vseh skupin in zagotavlja zadostno število štipendij ter z ustreznim podpornim sistemom študentom zagotovi, da lahko zaključimo študij. **Zato pa je potrebno z analizo najprej ugotoviti, ali je dostop do izobraževanja res enak in enakopraven za vse.**

Vpisne in druge stroške študija se ne sme zaračunavati študentom na javnih in koncesioniranih visokošolskih zavodih. **Kakršne koli »skrite stroške« je potrebno preprečiti in onemogočiti.** Upravičeni stroški, ki zahtevajo participacijo študentov, morajo biti zaračunani po dejanskih materialnih stroških. Vpisni postopki in stroški študija morajo biti transparentni in konstantni. Vse spremembe imajo lahko kritične posledice za posameznike, zato je potrebno imeti jasen postopek sprememb teh kriterijev.

Prehod s srednješolskega na visokošolsko izobraževanje ter prehodi med stopnjami visokošolskega izobraževanja naj bodo sistemsko urejeni in naj potekajo s čim manj ovirami, čim manj stresno in neodvisno od vsakokratne politike. Študenti moramo imeti pravico neoviranega dostopa do naslednje diplomske stopnje.

Pravice študentov so enake tako na zasebnih kot na javnih visokošolskih institucijah, kar je potrebno aktivno podpirati na vseh nivojih. To vključuje tudi vse pravice, ki izhajajo iz statusa študenta, pravico do ponavljanja na vsaki diplomski stopnji, pravico do prepisa na vsaki diplomski stopnji ter ob rednem napredovanju tudi pravico do dokončanja študija pod enakimi pogoji, kot so veljali ob vpisu. Pri pogojih za dokončanje študija je potrebno upoštevati tudi osebne okoliščine študentk in študentov, kot so npr. materinstvo, očetovstvo in druge izjemne razmere.

1.7 Študent v središču študijskega procesa

Na ŠOS bomo podpirali koncept na študenta osredotočenega učenja in poučevanja. Priča smo paradigmatskemu premiku učenja, ki v središče učenja in poučevanja postavlja študenta in kjer je poudarek na znanju, ki ga študent dobi med študijem. Na ŠOS pozivamo k nadaljnjemu razvoju tovrstnega modela učenja in poučevanja ter k nadaljnji implementaciji na vseh slovenskih visokošolskih zavodih. Predmete je potrebno smiselno povezovati v celote, ki študentu omogočajo pridobivanje celovitega znanja. **Izogibati se je potrebno razdrobljenosti programa s številnimi med seboj nepovezanimi predmetno-specifičnimi kompetencami in z zelo malo generičnimi kompetencami.**

Razdrobljenost, vsebinska nepovezanost in neučinkovitost študijskih programov so običajno posledica neuskklajenega oblikovanja študijskih programov s strani različnih strokovnjakov, ki jih primarno vodijo parcialni interesi in so osredotočeni le na svoje strokovno področje. **Vsak**

študijski program bi moral temeljiti na interesu študentov, saj je študijski program namenjen ravno nam. Študijske programe je zato potrebno snovati predvsem na osnovi zastavljenih učnih dosežkov, ki so med seboj smiselno povezani in vodijo v razvoj celovitega, samostojnega diplomanta.

Kadar je omenjeno načelo učenja in poučevanja pravilno implementirano, prispeva k bistveno višji kakovosti visokošolskega izobraževanja. Slovenski visokošolski prostor potrebuje podporne mehanizme in strategije v zvezi s t. i. pristopom *student-centred learning* na ravni države in na vseh institucionalnih nivojih, prav tako potrebujemo **ciklično evalvacijo vpeljave in uporabe** pristopa, kjer pa ključno vlogo igramo študenti.

1.8 Soupravljanje

Študentom mora biti pri sooblikovanju slovenskega visokošolskega prostora zagotovljena ustrezna vloga. Le primerno zagotovljen demokratičen in javen postopek sodelovanja študentov in ostalih ključnih visokošolskih partnerjev omogoča usklajevanje najpomembnejših odločitev o prihodnosti slovenskega visokošolskega prostora. V tem procesu je ključno iskanje konsenza med visokošolskimi partnerji, ki se oblikuje ob upoštevanju potreb in soočanju argumentov različnih strani ter ob iskanju skupnih ciljev. Delovati je potrebno v smeri sinergije, ne pa najmanjšega skupnega imenovalca. Konsenza se nikakor ne sme zamenjevati z večinskim mnenjem, ki lahko v določenih točkah med akterji sicer prevladuje, a ni nujno utemeljeno z relevantnimi argumenti.

Študenti in študentke smo obenem tudi enakopravni člani akademske skupnosti. Zato imamo pravico in dolžnost soupravljati in soodločati o delu na vseh javnih in zasebnih univerzah ali drugih visokošolskih institucijah. Vključevanje študentov v procese odločanja na zasebnih visokošolskih institucijah zaradi raznolikosti in specifičnosti študentske populacije (povečuje se delež študentov ob delu) predstavlja še večji izziv. Enakopravno vključevanje študentov je odgovornost vodstva institucije, saj ob odsotnosti soupravljanja študentov visokošolska institucija težko izpolnjuje enega od namenov visokega šolstva, in sicer priprave študentov na aktivno državljanstvo.

Študenti in študentke imamo akademsko svobodo mišljenja in svobodo izzivanja obstoječega znanja, ki nam omogoča prosto izbiro načina študija, hkrati pa nam nalaga odgovornost za uspešen študij. Študenti in študentke se pri sooblikovanju visokošolskega prostora izkazujemo kot **konstruktiven partner**, ki z argumentiranimi predlogi izboljšav deluje v smeri sistemske ureditve visokega šolstva. Visokošolske zavode pa je potrebno opominjati na nujnost partnerskega sodelovanja z avtonomnimi predstavniki skupnosti študentov in študentk.

1.9 Avtonomija in odgovornost

Za izpolnjevanje vseh štirih glavnih poslanstev visokega šolstva sta nujni avtonomija in akademska svoboda. Vendar velja tudi obratno: brez izpolnjevanja vseh štirih poslanstev ni avtonomije. Zato morajo visokošolske institucije izkazovati izpolnjevanje teh poslanstev. Za izkazovanje doseganja vseh štirih poslanstev visokega šolstva morajo

institucije delovati transparentno, demokratično in skladno z veljavno zakonodajo. **Avtonomija ni ločenost od družbe, je prepletenost z njo. Prav tako avtonomija ni podeljena, pač pa je pridobljena z uresničevanjem javnega interesa. Avtonomija tudi ni absolutna, hkrati obstaja v večih kategorijah (organizacijska, raziskovalna, študijska, kadrovska, finančna itd.).**

Vsi visokošolski študijski programi morajo ustrezati merilom za akreditacijo in biti izvajani na način, da izpolnjujejo vsa štiri poslanstva. V primeru, da visokošolske institucije ne izpolnjujejo svojih temeljnih poslanstev, ne morejo biti del visokošolskega prostora in ne smejo izvajati javno veljavnih študijskih programov.

Le z dobrim povezovanjem in izpolnjevanjem štirih glavnih poslanstev visokega šolstva ter z zavedanjem o navzkrižjih pri njihovem povezovanju lahko visoko šolstvo izobražuje diplomante, ki bodo doprinesli k razvoju družbe v prihodnosti in bodo pripravljeni na svojo poklicno pot. Visoko šolstvo ne sme biti podrejeno (kratkoročnim) potrebam trga dela, mora pa sodelovati z delodajalci in družbo v celoti. Z izpolnjevanjem vseh štirih poslanstev mora visoko šolstvo ne le odgovarjati na potrebe družbe, temveč s sinergijo pristopati k reševanju družbenih problematik in delovati proaktivno.

Sodobno visoko šolstvo v hitro spreminjajočem se okolju potrebuje sodobno upravljanje visokošolskih institucij, da lahko ohranja svoje akademske vrednote, omogoča enakost dostopa do visokega šolstva, hkrati pa deluje proaktivno glede na potrebe družbe ter omogoča prehod v družbo znanja. Za upravljanje univerz obstajajo različni modeli, ki različno delujejo v različnih okoljih. Pri spreminjanju modela upravljanja institucije je zato potrebno odgovoriti na vrsto vprašanj.

Model upravljanja mora delovati v smeri večje transparentnosti in učinkovitosti porabe javnih sredstev za visoko šolstvo na visokošolskih institucijah; zagotavljati mora demokratičnost procesov odločanja.

1.10 Kakovost

Na ŠOS podpiramo ideje o ločitvi ZViS in Zakona o kakovosti v visokem šolstvu, ki je v fazi priprave in bi urejal delovanje Nacionalne agencije RS za kakovost v visokem šolstvu (NAKVIS). Prepričani smo, da slovensko visoko šolstvo potrebuje **okrepljeno agencijo za zagotavljanje kakovosti visokega šolstva**, kar lahko zagotovimo v ločenem zakonu. Nepravilnosti v visokem šolstvu nas opozarjajo na čedalje večjo potrebo po neodvisnem, zunanjem evalvatorju visokošolskega sistema, ki ima tudi zmožnost hitrega in učinkovitega ukrepanja.

Zahtevamo, da se **kršitve zakonodaje in ugotovljene nepravilnosti obravnavajo s skrajno resnostjo, ustrezno sankcionirajo in nemudoma odpravijo**. Pri tem je potrebna ustrezna pravna ureditev, ki omogoča ukrepanje. Tako podpiramo, da so pristojnosti in pravice (pa tudi odgovornost) NAKVIS določene v posebnem zakonu, ki zaradi narave visokošolskega prostora predvideva izvzem postopkov iz nekaterih določil Zakona o upravnem postopku

(Uradni list RS, št. 24/06 – uradno prečiščeno besedilo, 105/06 – ZUS-1, 126/07, 65/08, 8/10, 82/13, 175/20 – ZIUOPDVE in 3/22 – ZDeb; ZUP).

Nadalje **predlagamo večjo motivacijo institucij k razvoju kakovosti**. Določene naloge naj se upoštevajo kot predmet višjega financiranja za doseganje in izkazovanje ciljev s področja zagotavljanja kakovosti, sistematičnega spremljanje karierne poti diplomantov, mobilnosti profesorjev in študentov itd. Predlagamo, da se uvede model nagrajevanja nadpovprečno kakovostnih študijskih programov, pa tudi obratno, da se sankcionira tiste visokošolske zavode, pri katerih so bile zaznane kršitve zakonodaje in predpisov ali kjer NAKVIS zazna padec v kakovosti.

Na ŠOS smo tako mnenja, da je potrebno nameniti **več pozornosti sistemom za notranje zagotavljanje kakovosti**, ki so na številnih visokošolskih zavodih neustrezni. Visokošolski zavodi namreč nosijo primarno odgovornost za kakovost svojih izobraževalnih procesov. Kakovost svojih dejavnosti pa zagotavljajo skozi ustrezen sistem za notranje zagotavljanje kakovosti, ki omogoča kontinuirano izboljševanje vseh dejavnosti visokošolskega zavoda. Ključne naloge sistema za notranje zagotavljanje kakovosti morajo vsebovati nadzor in ocenjevanje vseh izobraževalnih in pedagoških procesov, vključno s študijskimi programi in njihovimi učnimi izidi, pa tudi podpornih dejavnosti za študente in študentke. Tovrsten sistem mora biti podprt z akcijskim načrtom, ki jasno opredeljuje merljive cilje, skozi katere merimo učinke implementacije.

Študenti in študentke moramo biti v središču sistema za notranje zagotavljanje kakovosti, kjer moramo imeti zagotovljeno avtonomnost in neodvisnost od visokošolskih zavodov. Sistem mora delovati nenehno, prav tako pa mora biti ciklično izvedena ocena njegovih učinkov. Sistem notranjega zagotavljanja kakovosti mora imeti kot osrednji cilj nenehno izboljševanje učnih in izobraževalnih procesov na visokošolskem zavodu. V zadnjem obdobju je čedalje bolj izpostavljena tudi kakovost ocenjevanja in preverjanja znanja, ki mu je prav tako treba nameniti veliko pozornosti. Nujno je zagotoviti ne le kakovost z vidika vsebine programov, pač pa tudi z vidika poštenega, objektivnega in čim bolj merljivega ocenjevanja.

1.11 Priznavanje izobrazbe

Izpostavljam pomen priznavanja predhodno pridobljene izobrazbe in znanja. S tem zasledujemo možnost in priložnost, da je **vsakemu posamezniku priznana predhodno pridobljena izobrazba in znanje**, s čimer se mu priznavajo potrebna znanja, ki so vstopni pogoj za študijske programe. Predhodno priznavanje izobrazbe in znanja mora biti tudi tako fleksibilno, da lahko posamezniku omogoči **priznavanje določenih delov študijskega programa**, v kolikor so izkazana ustrezna znanja, ki bi jih posameznik pridobil s študijskim programom.

V kolikor želimo, da tovrstno priznavanje postane realnost slovenskega visokošolskega prostora, je potrebna redna in dosledna implementacija postopkov priznavanja predhodno pridobljene izobrazbe in znanja.

Slovenija je bila zaradi korenite spremembe izobraževanja, do katere je privedla bolonjska reforma z ukinitvijo starih študijskih programov, postavljena v neugoden položaj. Ker je cilj družbe izobraževanje, je potrebno vsem, ki v vmesnem času niso zaključili preteklih študijskih programov, zagotoviti ustrezno priznavanje predhodnega izobraževanja in jim z minimalnimi stroški in visoko učinkovitostjo zagotoviti zaključek izobraževanja in pridobitev izobrazbe.

1.12 Pedagoška usposobljenost

Na ŠOS temeljno vlogo univerze še vedno pripisujemo tudi njenemu **pedagoškemu poslanstvu**, zato ponovno opozarjamo na nujnost pedagoške usposobljenosti visokošolskih predavateljev, ki jo vidimo kot predpogoj za kakovosten študijski proces ter uspešen prenos znanja in izkušenj na študente.

Pogosto se zgodi, da so visokošolski učitelji izvrstni raziskovalci, a vendar slabše pedagoško usposobljeni in posledično manj uspešni predavatelji. Predlog ni nov, saj mu posebno pozornost namenja tudi ReNPVŠ30, toda tudi v tem primer je bil predlog doslej samo delno realiziran.

Na ŠOS se zavedamo pomena odlične pedagoške usposobljenosti, zato predlagamo še večji poudarek na pedagoškem usposabljanju kadrov in s tem nadaljnjo implementacijo ukrepa.

Prav tako predlagamo, da postane pedagoška usposobljenost eden izmed temeljnih pogojev habilitacije, saj bomo lahko le tako zagotavljali učinkovit in uspešen prenos znanj na študente. Tovrsten ukrep vidimo tudi kot korak k bolj kakovostnemu izvajanju študijskega procesa.

Predlagamo tudi, da se sočasno s sistemskim zakonom odpre možnost ocene habilitacije redne profesure. Merila za volitve v nazive visokošolskih učiteljev trenutno namreč določajo, da se redne profesorje voli v trajni naziv. Na ŠOS tako predlagamo, da se na ravni zakona opredeli **oblika ponovne habilitacije oz. vrednotenja dela tudi za redne profesorje**. Tovrstno ureditev vidimo zlasti kot korak proti večji kakovosti študijskega procesa, še posebej v nenehni skrbi za pedagoško odličnost.

1.13 Doktorski študij in raziskovanje

Zagovarjamo načelo kakovosti in dostopnosti, v luči tega pa **prednostno financiranje javne mreže visokega šolstva**, ob čemer ne nasprotujemo možnosti financiranja zasebnega tam, kjer ustrezno dopolnjuje mrežo javnega visokega šolstva, na način, da ne predstavlja podvajanja istovrstnih dejavnosti.

Na ŠOS delimo prepričanje, da je **doktorski študij neločljivi del študijske dejavnosti in javne službe na visokošolskih zavodih, zato mora biti znotraj te tudi financiran**. Zahtevamo, da se doktorski študij kot tak tudi definira in se mu določi stalno in stabilno financiranje na podlagi kriterijev. Odvisnost od »proračunskih zmožnosti« ali celo projektnega financiranja, s katerim smo se srečali že v preteklosti (»Inovativna shema«), bo študente ponovno potisnila v negotov položaj ter nanje prevladala finančno breme doktorskega študija.

V luči dostopnosti do študija menimo, da mora biti **doktorski študij finančno dostopen vsem kandidatom, ki jih univerze vključijo v doktorsko izobraževanje**. Ker je del takih že financiran prek drugih mehanizmov (predvsem program »Mladi raziskovalci«, sofinanciranje s strani delodajalca) in ob upoštevanju določil zadnje novele ZViS, da se bodo sredstva za študijsko dejavnost trajno povečevala, menimo, da takšna ureditev **nikakor ne more iti v škodo študijske dejavnosti 1. in 2. stopnje**.

Prav tako želimo upoštevati tudi tiste skupine doktorskih kandidatov, ki niso mladi raziskovalci ali zaposleni in za kakovosten študij potrebujejo tudi sredstva za kritje življenjskih stroškov v času študija. Zato želimo tudi **državne štipendije za doktorske študente**. Kandidati se lahko ironično prijavijo na razpis za sofinanciranje študija v tujini (npr. Ad Futura), kar pomeni, da lahko v ta namen prejmejo več sredstev kot če se odločijo razvijati domačo znanost.

1.14 Strateško upravljanje

ŠOS je v sklopu oblikovanja svojih izhodišč napovedanega systemskega zakona o visokem šolstvu predlagal strateško upravljanje visokošolskega prostora, kar je razvidno tudi v skupnih izhodiščih, ki so bila predstavljena. Za slovenski visokošolski sistem velja, da je njegovo upravljanje reakcijsko, saj gre predvsem za odzivanje na zunanje dogodke, direktive in trende. Vlada odsotnost konsenza o dolgoročni viziji in umeščenosti slovenskih univerz v svetu. Značilna je nesistemsost rešitev, ki se v mozaik visokega šolstva umeščajo na podlagi aktualnih potreb in interesov.

Podobno kot na drugih področjih, lahko ugotovimo **pomanjkanje strateškega premisleka in vodenja visokošolskega prostora v Sloveniji**. Potrebna sta razvojno naravnana strategija in sistem, ki se bo sposoben spopadati z glavnimi smermi razvoja, jih vnaprej predvideval in jih strateško umestil v visokošolski prostor. Potrebna je **celovita analiza aktualnega stanja**, identifikacija prednosti in slabosti, nadgradnja tistega, kar je dobro, in popravljanje tega, kar nas ovira pri doseganju akademske odličnosti. Zato na ŠOS podpiramo **ustanovitev centra za razvoj visokega šolstva v Sloveniji**. Naloge in pristojnosti tovrstnega centra bi izhajale iz zgoraj naštetih potreb.

1.15 Uporaba umetne inteligence v študijskem procesu

Umetna inteligenca (*artificial intelligence*) ima v zadnjem desetletju čedalje večji vpliv na številne življenjske, pa tudi izobraževalne procese. Lahko pospeši prilagojeno učenje, učencem zagotavlja stalno ocenjevanje in povratne informacije ter uporablja učno analitiko za diferenciacijo učnega procesa, zato se slednji v realnem času prilagodi individualnim potrebam in specifikam študentov. Temu se je pridružil tudi odbor ministrov Sveta Evrope v letu 2019, kar je pripeljalo do različnih znanstveno-raziskovalnih aktivnosti na tem področju, pa tudi do postavljanja učnih trendov, ki vsebujejo elemente umetne inteligence. Vsled temu je bila pripravljena publikacija na omenjeno temo *Artificial Intelligence and Education* s strani Sveta Evrope iz leta 2022 in prispevek Evropske komisije v obliki Bele knjige o umetni inteligenci iz leta 2020.

Pojav umetne inteligence je še dodatno izpostavila pandemija Covida-19, ki je prek zaprtja visokošolskih zavodov pospešila razvoj in uporabo izobraževalne tehnologije. V času, ko se preskoki odvijajo z izjemno hitrostjo, je bistveno, da ŠOS kot organizacija spremlja in podpira smiselno uporabo umetne inteligence v študijskem procesu in se zavzema za vključevanje trendov uporabe v slovenskem visokošolskem prostoru. Treba je poskrbeti ne le za učenje in poučevanje z uporabo umetne inteligence, temveč tudi za učenje in poučevanje o umetni inteligenci, kar bi osvetlilo tako tehnološko kot tudi pogosto pozabljeno človeško dimenzijo pri uporabi umetne inteligence, kamor sodijo pravni in etični vidiki, pravica zasebnosti in zaščita osebnih podatkov.

1.16 Digitalno učenje in poučevanje

Digitalno učenje in poučevanje je postalo veliko bolj prisotno in dostopno. Pandemija Covid-19 je povzročila radikalen premik k rabi digitalnih procesov in razširitvi procesa digitalizacije na skoraj vseh področjih. ŠOS se bo še naprej zavzemal za uporabo smiselnih digitalnih orodij v študijskem procesu za doseganje kakovostnega trajnostnega in dolgoročnega digitalnega učenja in poučevanja ter se vključeval v procese, kjer bodo obravnavani razvoj in implementacija uporabe digitalnih orodij v študijskih procesih.

Tudi na tem področju je osnovni cilj **zadostno financiranje na področju informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) in digitalizacije**. Za začetek je ključno, da se sredstva najprej namenijo za **redno posodabljanje digitalne opreme na visokošolskih zavodih**, kar zajema vsaj projektorje in računalnike, e-table in podobno osnovno opremo, ter za financiranje storitev in licenc, ki se uporabljajo tekom študijskega procesa, ter njihovo posodabljanje in vzdrževanje.

Nujna je tudi uvedba kontinuiranega procesa izobraževanja profesorice in profesorjev na področju **digitalne pismenosti** in spodbujanje k rabi e-gradiv, da se s tem študentke in študente čim bolj razbremenijo plačevanja kopij študijskega gradiva. Podobna izobraževanja na področju IKT opismenjevanja se morajo organizirati tudi za študentke in študente. V tovrstna izobraževanja bi morali nujno vključiti tudi vsebine o **digitalni varnosti in etiki**.

Za vse socialno ogrožene študentke in študente je potrebno zagotoviti osnove za uspešno opravljanje študijskih obveznosti, kar v opisanih razmerah vključuje vsaj dostop do interneta in stabilno internetno povezavo ter ustrezno računalniško opremo.

2 SOCIALNE PRAVICE ŠTUDENTOV

Na ŠOS izhajamo iz predpostavke, da socialne pravice študentov predstavljajo neločljiv del izobraževalnega sistema, saj omogočajo, da je študij (dejansko) vsem enako dostopen.

Gre torej za bolj splošno vprašanje enakosti izobraževalnih možnosti, po kateri ima »vsakdo pravico do izobrazbe (...)«, visokošolsko izobraževanje pa »*mora biti na osnovi doseženih uspehov vsem enako dostopno*« (26. člen Splošne deklaracije človekovih pravic; Uradni list

RS, št. 24/2018 z dne 13. 4. 2018). Iz tega je izpeljana tudi pravica do enake dostopnosti na podlagi posameznikovih zaslug, njegovih sposobnosti in vrlin, ne pa na podlagi rojstva in podedovanih privilegijev. Tudi URS pravi, da »država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo« (1991 in dop. 2006, 57. člen).

Država mora zato ob nudenju brezplačnega in javnega izobraževanja poskrbeti tudi za primerne in enake pogoje za koriščenje pravice do izobraževanja, vključno z enakim dostopom. V takšnih primerih država posameznike ne obravnava enako. Povedano drugače, če želimo posameznike, ki so po naravi različni, postaviti v enak izhodiščni položaj, je nujno potrebno privilegirati deprivilegirane ali deprivilegirati privilegirane.

Da bi država zagotovila enak dostop do izobrazbe, prek socialnih transferjev pomaga socialno deprivilegiranim dijakom in študentom. **Ker ključni socialni korektorji (predvsem državne štipendije) dijakom in študentom ne pokrivajo življenjskih stroškov, se subvencionirajo tudi ostali, s študijem povezani izdatki.**

To so socialne pravice, ki so določene s posebnimi predpisi: zdravstveno varstvo, subvencionirana študentska prehrana, subvencionirano študentsko bivanje in javni prevozi, štipendiranje, možnost opravljanja študentskega dela, zaposlovanje mladih in dodatne pravice, ki se navezujejo na študentske družine, študente invalide ipd.

Menimo, da v Sloveniji ni zagotovljen za vse enak dostop do izobraževanja za vse, študenti pa morajo ob študiju tudi delati, da lahko pokrijejo življenjske stroške. Zato je treba okrepiti trenutno zagotovljene socialne pravice študentov: obstoječe dodatno finančno podpreti ter razmisliti o dodatnih spodbudah in subvencijah.

2.1 Štipendije

Sistemska in transparentno urejena enotna politika oz. strategija štipendiranja je za študente izjemnega pomena. Za njeno sprejetje je treba najprej opraviti natančno analizo sedanjega stanja in evidentirati probleme, ki bi jih bilo potrebno v prihodnosti odpraviti.

Le na podlagi analize bomo lahko presojali, ali štipendije v zdajšnji obliki in obsegu služijo svojemu namenu.

Dopolnjen ZViS že od leta 2016 omogoča tudi bolj podrobno zbiranje in analizo podatkov štipendistov. Pričakujemo pa, da bo analiza opravljena v sodelovanju s ŠOS.

Redefinirati moramo različne oblike štipendiranja, ki se sedaj prepletajo glede na namen. Tako npr. Zoisove štipendije prevzemajo funkcije kadrovskih in državnih štipendij, izgubljajo pa svojo primarno poslanstvo. Posledično bo treba omogočiti tudi drugačno kombiniranje štipendij, skladno z njihovim različnim poslanstvom, še posebej pa je potrebno omogočiti hkratno prejemanje državne in Zoisove štipendije.

Skladno z ugotovitvami analiz, redefinicijami in posodobljeno strategijo pa mora slediti prilagojena in posodobljena področna zakonodaja:

- politika štipendiranja,
- Zakon o štipendiranju (Uradni list RS, št. 56/13, 99/13 – ZUPJS-C, 8/16, 61/17 – ZUPŠ, 31/18 in 54/22 – ZUPŠ-1; ZŠtip-1) in pravilniki,
- Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (Uradni list RS, št. 62/10, 40/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 14/13, 56/13 – ZŠtip-1, 99/13, 14/15 – ZUUJFO, 57/15, 90/15, 38/16 – odl. US, 51/16 – odl. US, 88/16, 61/17 – ZUPŠ, 75/17, 77/18, 47/19, 189/20 – ZFRO in 54/22 – ZUPŠ-1; ZUPJS)
- sprejet Zakon o spodbujanju nadarjenih itd.

Eksplícitno naj poudarimo, da nobena reforma ne sme potekati z razlogom ali ciljem varčevanja, temveč ravno nasprotno.

Za učinkovit sistem štipendiranja je potrebno zagotoviti dodatna in namenska sredstva, saj trenutne štipendije ne omogočajo kritja življenjskih stroškov študentov v celoti, posledično ni zagotovljen enak dostop do izobraževanja.

Trenutno (paradoksalno) študenti z opravljanjem začasnega in občasnega dela, za katerega delodajalci plačujejo koncesijsko dajatev v višini 8,41 % od opravljenega dela, letno za proračunski sklad za štipendije prispevamo več kot 20 milijonov evrov. To zadostuje za vso zakonsko določeno štipendiranje, razen državnih štipendij, ki so del sistema socialne varnosti (ZUPJS).

2.1.1 Državne štipendije

Državne štipendije imajo socialno in razvojno funkcijo, saj predstavljajo socialni korektiv in investicijo države v prihodnost (mladih).

V delu socialnega korektiva štipendija skrbi, da se v izobraževanje vključi čim večje število mladih, ki sicer zaradi slabih materialnih možnosti ne bi imeli te možnosti. Štipendije tako prispevajo k dolgoročnemu zmanjševanju revščine in socialne izključenosti, hkrati pa omogočajo, da materialne okoliščine ne predstavljajo odločilne okoliščine za študente in mlade.

Tovrstna usmeritev je obenem podlaga razvojne politike, s katero dosegamo višjo izobrazbeno raven prebivalstva, ki je nujen predpogoj za tehnološki in družbeni razvoj. Slovenija se lahko opre na razvoj znanosti in iz tega izhajajočo dodano vrednost, ki jo ta prinaša. Država mora zato stremeti k temu, da vsem mladim zagotovi pogoje, da dosežejo željeno izobrazbo. V strateškem interesu države pa je, da je ta izobrazba čim višja.

Državne štipendije dijakom in študentom predstavljajo pomemben vir dohodka (ob lastnih prihodkih in prihodkih staršev), ki služi namenu izenačevanja izhodiščnih možnosti in omogoča nadaljevanje izobraževanja socialno najšibkejšim. Vendar državne štipendije v trenutni višini tega ne zagotavljajo. Povprečna višina državne štipendije je v letu 2021 znašala komaj 112 evrov (skupno povprečje za dijaške in študentske štipendiste), prejemale pa jo je

17.804 od skupno 81.715 študentov (21,8 % študentov). Povprečni mesečni življenjski stroški študenta so po raziskavi Evrostudent VII istem obdobju znašali 600 evrov (Hausschildt et al., 2021).

Kljub postopnemu dvigu višin državnih štipendij za 20 % do leta 2024 zaradi sprejema Zakona za urejanje položaja študentov (ZUPŠ-1) je treba višino državne štipendije dvigniti, saj skupaj z drugimi socialnimi prejemki niti približno ne dosega povprečnih življenjskih stroškov študentov.

Glede na različno vlogo in namen državnih štipendij in Zoisovih štipendij menimo, da se mora nujno omogočiti njuno hkratno prejemanje.

Možnost dostopa do državnih štipendij se mora do vzpostavitve primernih mehanizmov ohraniti tudi za tretjo bolonjsko stopnjo, tj. doktorski študij. Država naj zagotavlja pogoje za enakopraven študij študentov različnih smeri na tej stopnji.

Menimo, da je potrebno odpraviti upoštevanje nekaterih dohodkov in premoženj pri izračunu družinskega dohodka, med katere med drugim spadajo tudi tisti, ki so namenjeni stabilizaciji socialnega položaja posameznika: pomoč v obliki denarnih sredstev, ki jih oseba prejme od humanitarnih organizacij in dobrodelnih ustanov, preživnine, finančna pomoč za izobraževanje v tujini itd.

2.1.2 Zoisove štipendije

Zoisove štipendije se po trenutnem sistemu dodeljujejo kot spodbuda za doseganje izjemnih dosežkov in s tem ustvarjanje dodane vrednosti na področju znanja, raziskovanja, razvojne dejavnosti in umetnosti. Poleg tega so namenjene spodbujanju izobraževanja in doseganju višje ravni izobrazbe, dvigu odgovornosti štipendistov za svoje izobraževanje, pa tudi za izbiro izobraževalnega programa, krajšanju dobe izobraževanja in izboljšanju zaposljivosti (Javni štipendijski, razvojni, invalidski in preživninski sklad RS, b. d.).

Takšna definicija že sama izraža težave, ki jih zaznavamo pri trenutnem sistemu spodbujanja nadarjenosti. Štipendije delujejo kot spodbuda za doseganje izjemnih dosežkov in ne kot spodbuda za razvoj in negovanje nadarjenosti s pomočjo identifikacije prek teh izjemnih dosežkov. Izjemni dosežki ne smejo biti cilj, temveč sredstvo identifikacije nadarjenih.

Štipendije trenutno služijo predvsem doseganju višje ravni izobrazbe, vendar s pomočjo pogojnega nagrajevanja tistih, ki so tako ali tako delovni in uspešni. S tem se morda krajša doba izobraževanja (načelo »palice«), vendar je vprašanje, ali je to namen sistema spodbujanja nadarjenosti ali morda drugih ukrepov. Vprašljiv je njihov vpliv na izbiro izobraževalnega programa, izboljšana zaposljivost pa je trenutno nepreverljiva. Definicija se nanaša na podporo formalnega izobraževanja, sistem spodbujanja nadarjenih pa bi moral biti temu izobraževanju komplementaren.

Ugotavljamo, da je potrebna redefinicija sistema spodbujanja nadarjenosti, njegovega namena in ciljev. Le tako bo mogoče vzpostaviti sistem, ki bo smiseln in učinkovit.

V strokovni literaturi ni enotne definicije nadarjenosti, saj nadarjeni niso homogena skupina, ampak se nadarjenost kaže v različnih oblikah in obsejih. Vsakršna rekonceptualizacija mora zajeti to izrazito **heterogenost nadarjenih posameznikov** ter hkrati izpolnjevati pogoj skladnosti s cilji in nameni.

Odkrivanje nadarjenih mora biti jasno določeno (določanje kriterijev prepoznavanja nadarjenih, proces odkrivanja nadarjenih učencev, dijakov in študentov itd.). Prav tako mora biti sistem odkrivanja nadarjenih skladen s posamezno obliko spodbujanja razvoja nadarjenih.

Obstaja konsenz glede tega, da **aktualen sistem štipendiranja nadarjenih spodbuja t. i. »pridnost«**, predvsem s pogojem visokih ocen. V določeni meri so tudi izjemni dosežki nadgradnja »pridnosti« znotraj institucionaliziranega, univerzalnega in formalnega sistema izobraževanja. Čeprav izjemnost terja določeno mero nadarjenosti, ta ni zadosten pogoj zanjo. Prav tako obstajajo nadarjeni, ki zaradi mnogoterih razlogov niso »uspešni« v sistemu formalnega izobraževanja.

Ocenjevanje nadarjenih na podlagi ocen, ki jih dosegajo dijaki in študenti, ni primerno merilo.

Trenutni sistem tudi zanemarja, da je skrb za nadarjene pomembna za njihov osebni razvoj, torej imajo ti na nek način posebne potrebe. Sistem spodbujanja nadarjenih mora upoštevati njihove osebne potrebe, hkrati pa slediti družbeni koristi. Potreben je **pristop, ki je usmerjen k posamezniku**. Med nadarjene ali talentirane pa moramo šteti tiste z dejanskimi visokimi dosežki, pa tudi tiste s potencialnimi zmožnostmi za take dosežke.

Prav tako nadarjenost ne govori samo o visoki splošni intelektualni sposobnosti, ampak tudi o talentih na specifičnih akademskih področjih, v umetnosti, ustvarjalnosti in na področju vodenja, psihomotorike, itd. Govorimo o **splošno nadarjenih in specifično nadarjenih ali talentiranih**. Specifična skupina, ki je ne gre zanemariti, so tudi t. i. učno neuspešni nadarjeni.

V Sloveniji je bilo prvotno štipendiranje nadarjenih namenjeno povečevanju dostopnosti socialno šibkejših do višje izobrazbe, kar pa sedaj urejajo državne štipendije. Kljub temu je potrebno odpreti vprašanje socialne komponente sistema spodbujanja nadarjenosti. Čeprav to vlogo primarno opravljajo državne štipendije, pa jasno, da je zmožnost spodbujanja nadarjenosti odvisna od širših družbenih pogojev, npr. socialnega statusa družine posameznika. Določeni nadarjeni posamezniki imajo vso potrebno podporo (tudi finančno) za razvoj svoje nadarjenosti, drugi ne. Nekateri nadarjeni ne potrebujejo državnih spodbud, drugi so od njih odvisni. Pri tem pa denarna podpora ni edini vir uspešnega spodbujanja nadarjenosti, temveč samo eden izmed vidikov spodbujanja nadarjenosti, morda niti ni najpomembnejši.

Različne vrste nadarjenosti moramo odkrivati na različne načine in jih tudi spodbujati z različnimi mehanizmi in na različnih nivojih.

Potrebno je razširiti spekter načinov spodbujanja nadarjenosti. V tem smislu podpiramo idejo decentralizacije in fragmentacije sistema spodbujanja nadarjenosti. Potrebna je večja sinergija z družinskim okoljem, lokalnim okoljem, podpornimi institucijami, širšim izobraževalnim sistemom in gospodarstvom.

Vsekakor pa menimo, da bi morali biti pravica do državne štipendije in pravica do Zoisove štipendije združljivi, saj gre vsebinsko za dve izrazito različni vrsti štipendij, vsako s svojim specifičnim namenom in ciljem. Upravičenec do Zoisove štipendije je lahko npr. kljub svoji nadarjenosti tudi socialno ogrožen, zato bi mu morala pripadati tudi ta pravica.

2.1.3 Kadrovske štipendije

Sistem kadrovskega štipendiranja študentom omogoča finančno kritje življenjskih stroškov med študijem, s tem pa pripomore k enakemu dostopu do študija. Hkrati omogoča hitrejši prehod na trg dela in dopušča pridobivanje dodatnih izkušenj med študijem. Podjetja pa lahko s tem izvajajo svoje kadrovske načrtovanje.

Menimo, da sedanji sistem podeljevanja in informiranja o kadrovskih štipendijah ni učinkovit, saj ugotavljamo, da vsako leto ostaja večje število nepodeljenih kadrovskih štipendij.

Država mora poskrbeti za izboljšanje podeljevanja, financiranja in systemskega nadzora nad izvajanjem kadrovskega štipendiranja. Študente je potrebno s pravilno štipendijsko politiko in večjim številom podeljenih štipendij razbremeniti opravljanja študentskega dela.

Država mora še naprej omogočati **štipendiranje prek regionalnih razvojnih agencij**, saj se s tem zagotavlja boljši stik med štipendisti in štipenditorji, ta način pa se je pokazal tudi kot bolj učinkovit (predvsem zaradi manjše birokratizacije štipenditorjev). Hkrati naj država kadrovske, finančne in programske okrepi delovanje Javnega štipendijskega, razvojnega, invalidskega in preživninskega sklada ter skupaj z različnimi nevladnimi organizacijami uskladi način informiranja mladih o razpisanih kadrovskih štipendijah.

Študentje menimo, da je potrebno po opravljeni analizi področno zakonodajo dodelati, npr. spremeniti obveznost zaposlitve po prvi stopnji, zagotoviti plačano enomesečno prakso itd.

2.1.4 Štipendije za deficitarne poklice

Namen štipendij za deficitarne poklice naj bi bil spodbujanje mladih za izobraževanje za tiste poklice, za katere je mogoče na trgu zaznati razkorak med trenutnim in potrebnim številom razpoložljivih kadrov ter predvideno ponudbo delovnih mest. Po mnenju zakonodajalca pa naj bi šlo tudi za poklice, ki so perspektivni glede na usmeritve na področju gospodarskega razvoja. Pa vendar se upravičeno sprašujemo, ali to drži.

Štipendije za deficitarne poklice so namreč namenjene za štipendiranje poklicev srednjega in strokovnega izobraževanja, služijo pa predvsem zagotavljanju deficitarne delovne sile delodajalcem.

Gre zgoraj za sledenje kriteriju trenutnega pomanjkanja delovne sile, temu namenu pa sicer služijo kadrovske štipendije. Država bi morala spodbujati izobraževanje za poklice z visoko dodano vrednostjo, še posebej na tistih področjih, pri katerih na trgu dela še ni zadostnega povpraševanja, vendar bodo v prihodnosti konkurenčni in potrebni. Šele takšna ureditev bi pomenila štipendiranje za poklice, ki so perspektivni glede na usmeritve na področju gospodarskega razvoja. V zvezi s tem je potrebna redefinicija štipendij za deficitarne poklice in njihova uskladitev s strateškimi dokumenti države (Strategija pametne specializacije, Strategija razvoja Slovenije, Vizija Slovenije itd.).

2.1.5 Druge vrste štipendij

Štipendije **Ad Futura** in **Erasmus+** dotacije so namenjene izobraževanju v tujini, natančneje za pridobitev stopnje izobrazbe v tujini ali za izobraževanje tujih državljanov v Sloveniji.

Menimo, da bi se moral študij v tujini omogočiti tistim, ki se želijo izobraziti na področju, ki v okviru slovenskega javnega izobraževalnega sistema ni mogoč.

Ob tem naj se zagotovi **štipendije za študij v tujini vsem študentom, ki si tega študija sicer ne bi mogli privoščiti**. Za štipendista in štipenditorja naj se uredi dolžnosti na način, ki bodo v korist obeh, npr. dolžnost zaposlitve v RS po koncu štipendiranja.

2.2 Subvencionirano bivanje

Na ŠOS izhajamo iz predpostavke, da je subvencionirano bivanje študentov **pravica, ki izhaja iz statusa študenta**, in predstavlja neločljiv del izobraževalnega procesa.

Teoretično obstajajo tri možnosti, da se študenti vključijo v izobraževalni proces (torej obiskujejo predavanja): lahko živijo doma v kraju študija ali začasno bivajo v kraju študija, lahko pa se v kraj študija dnevno vozijo. Torej mora država za posameznike, ki živijo izven kraja študija, zagotoviti subvencionirane prevoze in subvencionirano bivanje na način, ki zagotavlja enak dostop do študija. Prevozi so sistemsko urejeni z Zakonom o prevozih v cestnem prometu (Uradni list RS, št. 6/16 – uradno prečiščeno besedilo, 67/19, 94/21, 54/22 – ZUJPP in 105/22 – ZZNŠPP; ZPCP). Druga možnost državnega subvencioniranja stroškov, nastalih zaradi oddaljenosti posameznika od kraja študija, je subvencioniranje bivanja, trenutno v javnih in zasebnih študentskih domovih in pri zasebnikih na trgu.

Ključna težava je pomanjkanje kakovostnih in dostopnih namestitvenih zmogljivosti za študente v javnih študentskih domovih.

Druga težava je zastarel in študentom ne najbolj prijazen način subvencioniranega bivanja, ki je tudi posledica zastarele in neprimerne zakonske podlage (pravilnik). Kljub določenim spremembam, ki so olajšali (digitalizirali) postopek prijave za subvencionirano bivanje, ta še vedno ni usklajen z drugimi postopki in zakonodajo s področja (socialnih) pravic iz statusa študenta. Zato potrebujemo nov in ambiciozen Zakon o subvencioniranem bivanju študentov, ki bo redefiniral trenutni sistem.

2.2.1 Prenova in izgradnja študentskih bivalnih zmogljivosti

Študentje se soočamo s kritičnimi bivalnimi razmerami, kljub temu da imamo možnost bivanja v študentskih domovih. Ob dejstvu, da dve tretjini slovenskih študentov ne študira v kraju bivanja ter da je v študentskih domovih prostora le za približno šestino študentov, ugotavljamo, da je študentsko bivanje še vedno pereč problem, saj so študenti, ki jim ni odobreno subvencionirano bivanje, prisiljeni sobe iskati pri zasebnikih in v času študija plačevati visoke tržne najemnine.

Potrebna je izgradnja novih študentskih domov v krajih, kjer primanjkuje sob. Trenutno je največ potreb za študente, ki študirajo v Slovenski Istri, ter za tiste, ki študirajo v Ljubljani. Različnim potrebam naj se prilagodi tudi sistem državnega in študentskega financiranja investicij, ki je trenutno kvotni. Glede na to, da smo študenti s sprejetim ZUPŠ-1 zagotovili dodatna namenska sredstva za izgradnjo študentskih domov, pričakujemo, da se to realizira že v bližnji prihodnosti.

Študentske domove je potrebno graditi oz. prenoviti v skladu z novimi standardi in zahtevami moderne družbe.

Poveča naj se npr. število enoposteljnih sob, po katerih je vedno večje povpraševanje. Glede na različne skupine študentov je potrebno **zagotoviti takšne bivanjske kapacitete, ki bodo primerne različnim skupinam študentov** (npr. študentske družine, študentje invalidi idr.). V skladu z načelom vzajemnosti naj se kapacitete zagotovi tudi tujim študentom.

Ob dvigu kakovosti bivanja, ki je delni razlog, da študenti iščejo namestitve na trgu, pa ne smemo pozabiti na politiko subvencioniranih bivanjskih kapacitet. Subvencionirano bivanje je namreč socialna politika, ki (ob drugih) zagotavlja dostop do študija. V kolikor so cene najemnin ali stanarin previsoke in celo višje od bivanja na trgu, slednja ne služi svojemu namenu.

Treba je torej zagotoviti zadostno število postelj in minimalni standard, hkrati pa **ohraniti (ali vzpostaviti) cenovno ugodno namestitev za študente – prek zadostnega subvencioniranja in učinkovitega upravljanja.**

2.2.2 Zakonske spremembe

Trenutno je pravna podlaga za subvencionirano bivanje zastarel Pravilnik o subvencioniranju bivanja študentov (Uradni list RS, št. 22/01, 35/06, 75/08, 97/10, 46/12, 55/13, 38/16, 13/17, 13/18, 58/20, 56/22 in 74/22). Zato zahtevamo Zakon o subvencioniranem bivanju, ki bi obsegal tudi vse izražene pomisleke in predloge ŠOS.

Predlagamo, da se subvencionirano bivanje, ki je del procesa izvajanja izobraževalne dejavnosti, veže neposredno na status študenta, pri čemer ima skladno z ZViS študent enkrat v času študija tudi pravico do ponavljanja letnika ali spremembe študijskega programa ali smeri. Do dodatnega leta študija imajo pravico študenti starši.

Trenuten sistem ni logičen glede določb o upravičenosti do subvencioniranja bivanja. Ker je število subvencioniranih ležišč omejeno in ne dosega povpraševanja, se po zdajšnjem sistemu ne more uveljaviti univerzalno subvencioniranje, kot npr. v primeru subvencionirane študentske prehrane. Zato je potrebno razvrščanje upravičencev. Študenti, ki so bolj oddaljeni od kraja študija, imajo manj možnosti in več stroškov, zato morajo biti pozitivno diskriminirani pri upravičenosti do subvencije za bivanje. Hkrati študenti z manj prihodki, ki so v slabšem socialnem položaju in si težje zagotovijo bivanje na trgu, bolj potrebujejo subvencionirano bivanje (torej v študentskem domu ali pri zasebniku).

Torej se mora pri upravičenosti in/ali prednostni listi študentov, ki se potegujejo za subvencionirano bivanje, **upoštevati njihov socialni položaj in oddaljenost od študija.**

Predlagamo, da se **učna oz. študijska uspešnost izključi iz meril za subvencioniranje bivanja študentov.** Če je subvencionirano bivanje socialna kategorija, ne more biti vezana na uspeh, zato ne more biti del meril za subvencionirano bivanje. Študenti z višjim povprečjem ali uspehom na maturi niso nujno študenti, ki najbolj ali v najkrajšem času potrebujejo nastanitev v študentskem domu.

Upoštevati je potrebno vse deprivilegirane skupine študentov z vsemi znanimi specifikami (študentske družine, študenti s posebnimi potrebami, tuje študente, študente s težkim socialnim ali zdravstvenim položajem itd.). Pri merilih za dodeljevanje subvencije naj se **spremenijo definicije študentov s posebnimi potrebami, da bodo poenotene in skladne z drugimi zakoni** (ZViS, Zakon o višjem in strokovnem izobraževanju (Uradni list RS, št. 86/04, 100/13 in 54/22 – ZUPŠ-1; ZVSI), Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 86/04, 100/13 in 54/22 – ZUPŠ-1; ZOFVI), ZŠtip-1). Če je študent npr. na visokošolskem zavodu upravičen do dodatnega leta študija, naj se to upošteva tudi pri podaljšanju subvencije za bivanje.

Pri določanju upravičenosti do subvencioniranega bivanja naj se ne postavlja omejitev, npr. cenzusa bruto mesečnega dohodka na družinskega člana. V začetku študijskega leta povpraševanje redno presega ponudbo, zato se ustvari čakalna vrsta, ki pa je cenzus ne omeji. Po drugi strani se občasno pojavijo proste kapacitete, ki se zaradi istega cenzusa ne zapolnijo. Kdor ocenjuje, da potrebuje subvencionirano bivanje in izpolnjuje splošne pogoje (predvsem študentski status), naj bo do njega upravičen, pri čemer lahko še vedno obstaja prednostna lista, v skladu z določenimi merili.

Ker pa je subvencionirano bivanje socialni korektiv, se lahko socialni položaj študentov upošteva pri izbiri upravičencev do subvencioniranega bivanja oz. vsaj pri določanju prednostnih list. Dopusčamo tudi možnost, da se **višina subvencije prilagodi socialnemu položaju študentov,** da bi se torej uvedli razredi. V tem primeru cena ne bi bila pavšalna in enotna. S tem bi, v povezavi z opustitvijo cenzusa za upravičenost do subvencioniranega bivanja, omogočili vsem študentom bivanje v študentskem domu, vendar pod različnimi pogoji, skladno z njihovim socialnim položajem.

Zaradi naraščajočih cen bivanja v študentskih domovih predlagamo, da se **dvigne višina subvencije za bivanje**, tako v študentskih domovih kot tudi pri zasebnikih. Ta se je nazadnje dvignila leta 2017 z 19,50 evra na 21,50 evra. Ob naraščajočih cenah energentov, dela in drugih stroškov študentskih domov je pričakovati, da bodo celotni dvig stroškov nosili študenti kot najemniki, zaradi česar je potrebno ukrepati.

Proces subvencioniranja za študente naj se **debirokratizira**. **Pravica do bivanja naj se ne obravnava kot tržna kategorija, temveč kot socialni transfer**. Šele ob maksimalni (smiselni) širitvi upravičencev in maksimalni poenostavitvi birokratskih postopkov naj se identificirajo potencialne systemske omejitve subvencioniranega bivanja in možnosti zlorab, ki se naj poskušajo omejiti usmerjeno in partikularno, ne da bi omejitve nepotrebno in nesorazmerno negativno vplivale na vse upravičence. Način, s katerim se zaradi potencialne možnosti izkoriščanja subvencioniranja bivanja zanemarljivega odstotka študentov splošno omeji ali oteži bivanje večine, je nesmiseln. Ne smemo namreč pozabiti na pomen in namen ureditve subvencioniranega bivanja študentov, ki ni zgolj v njegovem subvencioniranju (in samo sebi namen), temveč predvsem v bivanju (zadovoljitvi temeljnih potreb), ki naj bo prijazno, varno in dostopno. **Subvencionirano bivanje mora torej ohraniti svoj namen zagotavljanja enakih možnosti in enake dostopnosti do izobraževanja**.

Drugo temeljno izhodišče, ob tem, da je subvencionirano bivanje socialni korektiv (načelo namena subvencioniranja), je, da naj bodo obstoječe bivanjske kapacitete predvsem javnih zavodov maksimalno zapolnjene. Z zakonom **naj se spodbuja bivanje v študentskih domovih**, s čimer se posledično tudi nižajo povprečni stroški bivanja. Subvencioniranje zasebnih študentskih domov in zasebnikov naj bo sekundarnega pomena (izjema), v skladu s potrebami na trgu in v skladu z merili in omejitvami, ki jih določi zakon.

Tujim študentom naj se omogoči bivanje v študentskih domovih. Zakon mora slediti smernicam in zavezam RS po internacionalizaciji, vendar trenutno subvencionirano bivanje onemogoča tako tujim študentom, ki v Sloveniji polnopravno študirajo, kot tistim, ki so tu na študijski izmenjavi. Lahko se primerno omeji število postelj, namenjenim študentom na izmenjavi (5–10 %). Prav tako se določi višina stanarine, ki naj bo neekonomska stanarina, brez vključene subvencije. Čeprav določeni študentski domovi omogočajo bivanje za tuje študente (npr. dogovor med Univerzo v Ljubljani in Študentskim domom Ljubljana), se mora vprašanje teh študentov urediti **celostno in sistematično**. Predlagamo tudi **možnost zamrznitve subvencioniranega bivanja** za študente, ki odhajajo na študijsko izmenjavo v tujino.

Vpis naj se poenostavi na način, da odločevalci (npr. pisarne za študentske domove) sami pridobijo vse potrebne podatke. **Podaljševanje subvencioniranega bivanja naj bo samodejno**.

Pisarna za študentske domove kot pritožbeni organ (izdaja odločbe) zaradi nadzorne funkcije in potrebne objektivnosti **ne sme biti vodena s strani študentskih domov**. Pisarne za študentske domove namreč ugotavljajo, ali študenti in študentski domovi izpolnjujejo pogoje

za subvencioniranje bivanja. Hkrati izvajajo nadzor nad delovanjem študentskih domov in skrbijo za vodenje evidenc.

Zaradi želje, da so javni študentski domovi polni (torej tendence k spodbujanju bivanja v domovih), dopuščamo možnost, da se **ne razpisujejo subvencije za zasebnike**. Ostanajo naj le kot **izredna možnost reševanja bivanjskih težav** študentov v regijah, kjer ni dovolj razpoložljivih ležišč. V teh primerih se lahko razpišejo subvencije za bivanje pri zasebnikih, vendar začasno in namensko, kar letno določi ministrstvo. Ker bi se število teh subvencij zmanjšalo, se lahko temu primerno dvigne višina subvencije. Tudi te subvencije naj se dodeljujejo skozi celotno leto (odprt razpis), kar bi dodatno prispevalo k interventnemu značaju teh subvencij.

Nadzora nad zasebniki trenutno praktično ni, hkrati podpisovanje tripartitnih pogodb ne onemogoča zlorab. Zato je nujna vzpostavitev sistema nadzora kakovosti študentskega bivanja (obseg, cena in kakovost). Oblikuje naj se ločen in specializiran organ za spremljanje kakovosti bivanja in ustreznosti prostorov pri zasebnikih.

Ob tem je potrebno **določiti tudi (minimalne) standarde bivanja študentov pri zasebnikih**. Ker sob primanjkuje (in povpraševanje presega ponudbo), najemodajalci mnogokrat izkoriščajo študente, ki posledično bivajo v povsem neprimernih pogojih. Boljše bivanjske pogoje lahko dosežemo samo z jasnimi standardi in nadzorom, ki bo na dolgi rok služil kot mehanizem za zagotavljanje spoštovanja teh standardov.

Problematična je tudi ureditev dodatne koncesijske dajatve (za investicije v infrastrukturo), kjer se prihodki iz študentskega dela (2 %) vidijo kot davčni plen države, namenjen splošni družbeni prerazporeditvi, in ne kot namenska sredstva mladih za mlade (kot v primeru štipendij in obštudijskih dejavnosti). Glede na pomen in vlogo študentskega dela ter zgodovino razvoja študentskega dela bi morala biti poraba sredstev iz dodatne koncesijske dajatve maksimalno namenska. To pomeni, da bi se morala porabiti neposredno za dobrobit dijakov in študentov, npr. za namen izgradnje in obnove študentskih in dijaških domov (najprej, kjer je to potrebno), vendar tudi to na pregleden način in skladno s širšim konsenzom.

Prihaja celo do paradoksa, da študent, ki opravlja študentsko delo (če prihodki presežejo davčno olajšavo) prispeva k npr. obnovi študentskih domov, hkrati pa ravno s tem delom preseže cenzus, zaradi česar ni upravičen do bivanja v tem obnovljenem študentskem domu.

2.3 Subvencionirana prehrana

Sistem subvencionirane študentske prehrane, s ciljem zagotavljanja toplega in zdravega obroka za študente, je bil na pobudo študentov realiziran s t. i. subvencionirano študentsko prehrano. Ta predstavlja enega izmed mehanizmov, ki posredno zagotavljajo zadovoljivo zdravstveno stanje med študentkami in študenti ter s tem tudi enega izmed nujnih pogojev za študij. Sistem subvencionirane študentske prehrane mora zato še naprej slediti osnovnemu cilju in študentom v času študija omogočiti kakovostno in zdravo prehrano po dostopni ceni v vsakem študijskem središču v Sloveniji ter v vseh višješolskih središčih.

Študentska prehrana predstavlja neodtujljivo pravico, zato mora biti zagotovljena vsem študentkam in študentom, ne glede na njihov (osebni in družinski) socialni položaj.

Študentje zagovarjamo, da mora biti višina subvencije realno primerljiva s cenami življenjskih potrebščin v Sloveniji in se mora usklajevati na način ter v roku, ki ga določa Zakon o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom (Uradni list RS, št. 114/06, 59/07 – ZŠtip, 10/08 – ZVarDod, 71/08, 98/09 – ZIUZGK, 62/10 – ZUPJS, 85/10, 94/10 – ZIU, 110/11 – ZDIU12, 40/12 – ZUJF, 96/12 – ZPIZ-2, 59/19, 81/19 – ZSDP-1C in 92/21 – ZSDP-1E; ZUTPG), zato kljub predvidenemu dvigu s 1. 1. 2023 predlagamo dvig višine subvencije tako, da bo ta predstavljala vsaj 60 % maksimalne vrednosti obroka.

ŠOS prek svojih entitet že vrsto let izvaja sistem subvencionirane študentske prehrane in si prizadeva za transparenten sistem, ki bo vsem študentom dnevno zagotavljal kakovosten, zdrav in topel obrok. V ta namen je potrebno **omejiti nezdravo in hitro prehrano**, pri čemer pa je potrebno skupaj z Nacionalnim inštitutom za javno zdravje in Ministrstvom za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti prenoviti in dopolniti standarde zdravega prehranjevanja v okviru javnega razpisa za izbiro ponudnikov subvencionirane študentske prehrane.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ter Komisije za prehrano na posameznih entitetah morajo **okrepiti raven inšpekcijskega nadzora nad izvajanjem subvencionirane študentske prehrane** ter s tem preprečiti zlorabe, ki mečejo slabo luč na celoten sistem. Država mora zagotoviti zakonsko možnost kaznovanja vseh morebitnih kršiteljev uporabe subvencionirane študentske prehrane tako na strani študenta kot tudi na strani ponudnika na tak način, da lahko Komisije za prehrano na posameznih entitetah delujejo nemoteno oziroma v skladu z vsemi akti, vezanimi na nadzor subvencionirane študentske prehrane.

Ker se je v času epidemije kot zelo velika slabost pokazala dostopnost, predlagamo, da lahko v primeru razglašene epidemije ali druge višje sile ponudniki, ki niso bili izbrani v tekočem javnem razpisu, nudijo subvencionirano študentsko prehrano v krajih, kjer se ne izvaja subvencionirana študentska prehrana. Ti sklenejo aneks k pogodbi z že izbranim ponudnikom v imenu že izbranega ponudnika za svoj račun, upošteva je Pravilnika o subvencioniranju študentske prehrane in meril ter kriterijev iz zadnjega javnega razpisa za izbor ponudnikov subvencionirane študentske prehrane.

2.4 Subvencionirani prevozi

Velik del študentov je takšnih, ki se dnevno vozijo v kraj študija. Država mora za take posameznike, ki živijo izven kraja študija, zagotoviti subvencionirane prevoze na način, ki zagotavlja enak dostop do študija.

Prevozi so sistemsko urejeni z Zakonom o prevozih v cestnem prometu (ZPCP). Pravico lahko uveljavljajo dijaki, študentje in udeleženci izobraževanja odraslih, ki bivajo najmanj 2 km od izobraževalne ustanove, vozovnica pa je po enotni ceni veljavna za celotno območje Republike Slovenije. Kljub temu, da je s spremembo zakonodaje v letu 2021 cena vozovnice

poenotena po dostopni ceni, je nekoliko nelogična v delu, ki ne upošteva socialnega položaja študentov. **Pravica do subvencioniranega prevoza je tako univerzalna**, saj je na voljo vsem študentom pod enakimi pogoji, hkrati vsem zagotavlja enak dostop do koriščenja pravice (na voljo je dovolj subvencij). Ob tem pa so v sistem integriranega javnega potniškega prometa vključeni le izvajalci medkrajevnih prevozov, ne pa v polni meri tudi izvajalci mestnega potniškega prometa, za katerega morajo dijaki in študenti dodatno doplačati.

Želimo, da se način in obseg subvencioniranja prevozov ohrani, hkrati pa, da se nadaljuje trend poenotenja prevozov in vanj vključi čim več mestnih prevozov.

Trenutna ureditev, po kateri so do enotne subvencionirane vozovnice za celotno državo upravičeni vsi dijaki in študenti, izpušča tiste dijake in študente, katerih stalno prebivališče je manj kot 2 km oddaljeno od naslova študija. **Ta ureditev je bila smiselna pred uvedbo enotne vozovnice, sedaj pa za te dijake in študente nelogično omejuje pridobitev subvencionirane vozovnice, kar bi bilo potrebno spremeniti.**

Dobro bi bilo razmisliti tudi o uvedbi brezplačne vozovnice za socialno ogrožene dijake in študente.

2.5 Zdravstvo

Študenti so tudi z vidika zdravja občutljiva populacija, saj so na začetku svoje samostojne življenjske in poklicne poti izpostavljeni povečanim tveganjem za svoje zdravje in zdravstvenim obremenitvam, predvsem zaradi specifičnega stila življenja, pomanjkanja finančnih sredstev, začasnega bivanja, mednarodne mobilnosti, socialne izključenosti in ranljivosti itd. Zato imajo v zdravstveni zakonodaji poseben položaj in so do 26. leta zavarovani, tako obvezno kot dopolnilno (kot otroci, po starših). Imajo tudi pravico do brezplačnih preventivnih zdravstvenih pregledov.

Menimo, da je posebna obravnava študentov v sistemu zdravstvenega varstva v Sloveniji nujna za njihovo zdravje.

2.5.1 Zdravstveno zavarovanje

Urejanje zdravstvenega varstva predstavlja za študente pomemben segment socialne varnosti. Novela Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Uradni list RS, št. 72/06 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUTPG, 91/07, 76/08, 62/10 – ZUPJS, 87/11, 40/12 – ZUJF, 21/13 – ZUTD-A, 91/13, 99/13 – ZUPJS-C, 99/13 – ZSVarPre-C, 111/13 – ZMEPIZ-1, 95/14 – ZUJF-C, 47/15 – ZZSDT, 61/17 – ZUPŠ, 64/17 – ZZDej-K, 36/19, 189/20 – ZFRO, 51/21, 159/21, 196/21 – ZDOsk, 15/22, 43/22, 100/22 – ZNUZSZS in 141/22 – ZNUNBZ; ZZVZZ) iz leta 2008 je pomembno posegla v pravice študentov, saj je določila, da se študentom omogoči pravica do brezplačnega zdravstvenega zavarovanja (prek družinskega člana) zgolj do 26. leta starosti. S sprejetim ZUPŠ pa je bil leta 2017 sprejet sklep, da so študentje zdravstveno zavarovani do konca študijskega leta, v katerem so dopolnili 26 let.

Menimo, da je omejevanje zdravstvenega zavarovanja s starostjo v tem primeru diskriminatorno. Zakonodajalec je z Zakonom o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZVZZ) namreč uzakonil neenako obravnavo študentov glede na njihovo starost. Nekateri študijski programi trajajo dlje, »kaznuje« pa se tudi osebe, ki so začele študirati kasneje in pri tem redno opravljale študijske obveznosti. Status študenta je po ZViS enoten za vse posameznike s statusom, neodvisno od starosti in načina študija. Zakonodajo je potrebno vrniti v prvotno obliko in zagotoviti enakopravno obravnavo vseh oseb s statusom študenta.

Študentje torej menimo, da je potrebno zdravstveno varstvo študentkam in študentom zagotoviti v celotnem času študija, kar pomeni, da je potrebno vezati pravico do zdravstvenega zavarovanja na status študenta in ne na starost.

Tuji študenti in tuje študentke, ki prihajajo študirat v Slovenijo, morajo za obvezno zdravstveno zavarovanje plačevati dvanajstino povprečne bruto slovenske plače, petina študentov pa je iz držav, ki niso članice Evropske unije (EU). Gostujočim študentom je potrebno v okviru nove podlage zdravstvenega zavarovanja priznati vse pravice zdravstvenega zavarovanja, za ostala doplačila pa je potrebno določiti vzdržne cene.

2.5.2 Zdravstveno varstvo

Na področju zdravstvene oskrbe študentov se že dlje časa soočamo s težavami, saj študenti, ki študirajo izven kraja stalnega prebivališča in imajo v svojem domačem kraju izbranega osebnega zdravnika (velika večina vseh študentov), v kraju študija niso upravičeni do oskrbe (razen nujne medicinske pomoči in zdravljenja), zdravstveni domovi pa ne do plačila (v kolikor bi oskrbo kljub temu zagotovili). To težavo v Ljubljani delno rešuje Zdravstveni dom za študente (ZDŠ), potrebna pa bi bila sistemska sprememba.

Študentom je torej treba zagotoviti poseben status v okviru zdravljenja na osnovni ravni zdravstvene dejavnosti na podlagi začasne in specifične življenjske okoliščine (študija v drugem kraju), npr. z zagotovitvijo začasnega, nadomestnega ali dodatnega osebnega zdravnika.

Do takrat pa je treba tudi v drugih univerzitetnih središčih vzpostaviti zdravstvene domove za študente.

Z zadnjo novelo ZViS-L se je poseglo v del zakona, ki je določal preventivne sistematske zdravstvene preglede. Ker se je brisalo določilo, da študenti **morajo** opraviti pregled, je ta pravica oz. dolžnost ogrožena. Odstavek, ki je preglede določil kot obveznost, je bil leta 2016 na zahtevo ŠOS dodan, ker smo želeli doseči, da bi bili preventivni pregledi prepoznani kot obvezni. Delež pregledanih študentov namreč upada in je padel že na 50 % študentske populacije, kar je bila posledica tega, da fakultete teh pregledov niso več zahtevale (kot obveznost). Brezplačen preventivni sistematski zdravstveni pregled je po zdravstveni zakonodaji res pravica (in ne dolžnost) študentov, vendar bi želeli, da ga opravijo vse študentke in vsi študenti, saj je to z vidika varovanja zdravja v njihovem in splošnem družbenem interesu. Prav tako bi želeli, da se zdravje študentov spremlja sistematično in

ugotovi trende ter razloge, posledično pa tudi nove rešitve za izboljšanje njihovega zdravstvenega stanja.

Preventivne zdravstvene preglede študentk in študentov je torej treba (v visokošolski zakonodaji) opredeliti kot obvezne. Prav tako je treba vzpostaviti način sistematičnega analiziranja in spremljanja zdravstvenega stanja študentov.

2.5.3 Duševno zdravje in dostop do kakovostnih virov zdravljenja

Epidemija bolezni Covid-19 in ukrepi za njeno omejevanje (zmanjšanje socialnih stikov in študij na daljavo) so razkrili izjemno slabo psihološko stanje slovenskih študentk in študentov. Izsledki raziskave, ki jih je opravil Nacionalni inštitut za javno zdravje (NIJZ), kažejo, da se pri mladih med 18. in 29. letom duševno zdravje drastično poslabšuje. Kar do 25 % mladih v tej starostni skupini namreč kaže tveganje za pojav depresivne motnje (Gabrovec et al., 2022). S tem so mladi psihološko najbolj ogrožena starostna skupina prebivalcev RS.

Študentske organizacije ves čas izvajajo podporo študentkam in študentom, ki se znajdejo v duševni stiski, tudi same pa poročajo o velikem porastu študentk in študentov, ki pri njih iščejo pomoč. Študentska organizacija Univerze v Ljubljani psihološko svetovanje omogoča v okviru Študentske svetovalnice, Študentska organizacija Univerze v Mariboru pa prek Psihološke svetovalnice. Kritična infrastruktura za podporo duševnega zdravja študentov je bistveno podhranjena in mnogi, ki bi potrebovali pomoč, nanjo čakajo bistveno predolgo. Še posebej so na udaru študenti, ki izhajajo iz socialno šibkejših okolij, pri katerih se čakalna doba za obravnavo študentov v okviru zdravstvenega varstva še bistveno podaljša.

Opisano se lahko uspešno rešuje le s pomočjo okrepljenih programov psihosocialne pomoči študentkam in študentom, naj bo to prek javnih zdravstvenih ustanov (kot je ZDŠ), podpornih služb na visokošolskih zavodih ali pa projektov študentskih organizacij. Opisana problematika se lahko rešuje na način, da omogoči oz. se zavzema za širitev medicinskih kadrov na področju duševnega zdravja in olajša dostop do kakovostnih virov zdravljenja. Vzporedno s tem je pomembno, da se **problematika duševnega zdravja destigmatizira** in da se osebe z duševnimi težavami (tudi tekom študijskega procesa) počutijo varno in sprejeto.

2.5.4 Vključitev študentov in druge pravice

Velika večina študentov si socialni položaj izboljšuje (ali zagotavlja možnost študija) z opravljanjem študentskega dela. Z noveliranjem Zakona za uravnoteženje javnih financ (Uradni list RS, št. 95/14; ZUJF-C) ti študenti z opravljanjem dela plačujejo tudi nov prispevek za zdravstveno zavarovanje (skladno s 55.a členom ZZZZ – 6,36 %). Študenti s prispevki od študentskega dela torej prispevajo v zdravstveno blagajno, pri čemer pa ne pridobijo dodatnih pravic. Po podatkih Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS) iz leta 2022 so samo v letu 2021 s tega naslova v zdravstveno blagajno dijaki in študenti prispevali več kot 17 milijonov evrov.

Študenti želimo z naslova plačevanja zdravstvenih prispevkov od študentskega dela tudi dodatne pravice, kot jih imamo npr. pri pokojninskem zavarovanju (pokojninska doba). Menimo, da bi bila nujna vzpostavitev zdravstvenih domov za študente v študijskih središčih v Mariboru in v Slovenski Istri ter krepitev programov psihosocialnih pomoči za študente prvi korak v to smer.

Študenti želimo biti prepoznani kot enakopraven deležnik na področju zdravstva. Želimo sodelovati pri vseh zakonskih posegih, ki se dotikajo zdravja študentov in zdravstvenega sistema. **Zahtevamo članstvo v delovnih skupinah, v skupščini ZZZS in članstvo v svetu zavoda ZDŠ (kot smo ga že imeli).**

2.6 Študentsko delo

Študentsko delo v Sloveniji opravlja predvsem dve funkciji: socialno in zaposlovalsko oz. kadrovsko.

Študentom na eni strani omogoča kritje stroškov ter finančno samopomoč v času študija in ob tem razbremenjuje starše (v kolikor so starši sploh zmožni finančne pomoči). Neustrezna štipendijska politika (kjer štipendijo prejema le okoli 30 % študentov, ta pa v povprečju znaša manj kot 200 evrov mesečno) ter visoki povprečni mesečni stroški študenta (po podatkih raziskave Evroštudent VII okoli 600 evrov mesečno) sta razlog za **nujnost ohranitve študentskega dela kot socialnega korektiva, saj dejansko zagotavlja dostop do izobraževanja.**

Na drugi strani študentsko delo dijakom in študentom **omogoča prvi pravi stik s trgom dela, pridobivanje ustreznih kompetenc, iskanih na trgu dela, ter razvoj socialne mreže, ki jim koristi ob iskanju prve zaposlitve.** Kljub temu, da mnogi izobraževalni programi, kot tudi npr. kadrovsko štipendiranje zahtevajo praktično izobraževanje dijakov ali študentov, je iz podatkov Letnega poročila 2016 Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2017) moč razbrati, da se študentskega dela poslužuje kar okoli 60 % vseh dijakov in študentov, ki v povprečju opravijo za 2 meseca in 25 dni študentskega dela na leto, kar je več, kot zahteva večina izobraževalnih programov.

Študentsko delo je pravno definirano kot občasno in začasno delo dijakov in študentov. Ključni lastnosti, ki iz te ureditve izhajata, sta ozek krog upravičencev in njegova fleksibilna narava. Študentsko delo lahko opravljajo le dijaki in študenti, ki jih z možnostjo pridobitve statusa omejuje področna zakonodaja (Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (Uradni list RS, št. 79/06, 68/17 in 46/19; ZPSI-1), Zakon o gimnazijah (Uradni list RS, št. 1/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/17, 6/18 – ZIO-1 in 46/19; ZGim), ZVSI, ZViS). Gre za posebno skupino državljanov, katerih primarna aktivnost je izobraževanje, kar pomeni, da je v tem primeru delo sekundarna aktivnost, ki se jo ti poslužujejo v podporo prve. Zaradi tega je pomembno, da študentsko delo ohrani svojo fleksibilno naravo, saj s tem študentom omogoča redno opravljanje svojih študijskih obveznosti. Ob tem je nujno potrebno poudariti, da ima lahko študentsko delo vse elemente delovnega razmerja, kot ga določa Zakon o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 21/13, 78/13 – popr., 47/15 – ZZSDT, 33/16 – PZ-F,

52/16, 15/17 – odl. US, 22/19 – ZPosS, 81/19, 203/20 – ZIUPOPĐVE, 119/21 – ZČmIS-A, 202/21 – odl. US, 15/22 in 54/22 – ZUPŠ-1; ZDR-1).

Ker študentsko delo nekaterim mladim omogoča izobraževanje, drugim izboljšuje socialni položaj, tretjim pa predstavlja vstopnico za trg dela, je nujno, da se ohrani v takšni obliki, kot je. **Študentsko delo mora biti fleksibilno ter cenovno konkurenčno ostalim oblikam dela.**

Ob tem je potrebno tudi **zakonodajno priznati, da ima lahko študentsko delo vse elemente delovnega razmerja, kot to velja za začasno in občasno delo upokoјencev.** Študentsko delo je namreč že omejeno z natančno definiranim krogom upravičencev, ki se v zadnjih letih dodatno oža.

Prav tako bi na tem mestu bilo smiselno, da bi se za čas **opravljanja študentskega dela pridobila tudi delovna in ne le pokojninska doba.** V tem smislu korak naprej predstavlja sprememba ZDR-1 s sprejetjem ZUPŠ, pri čemer **je potrebno to najprej prepoznati v okviru sklepanja kolektivnih pogodb na ravni posameznih dejavnosti.**

Ob tem pa izpostavljamo obstoj **evidence študentskega dela,** ki omogoča večji nadzor nad opravljanjem študentskega dela ter na drugi strani dijakom in študentom omogoča pridobitev verodostojne listine o opravljenem delu in pridobljenih kompetencah. Ob tem je potrebno izpostaviti pomen vzpostavitve celovitega orodja vseživljenjske karijerne orientacije, ki bi posamezniku omogočilo zbiranje vseh pridobljenih znanj in izkušenj (pridobljenih z izobraževanjem ali delom) na enem mestu ter iskanje relevantnih izobraževanj in del, s katerimi bi si posamezniki kariero še nadgrajevali.

2.7 Pravice študentov s posebnimi potrebami in posebnim statusom

Zakonsko je treba urediti področje ter status študentskih družin ter študentk in študentov s posebnimi potrebami ter pričeti z reševanjem njihove problematike. ŠOS je v preteklem obdobju z ZUPŠ in ZUPŠ-1 v visokošolsko zakonodajo vnesel ustrezne definicije, še vedno (od leta 2017) pa čakamo na sprejem pravilnika, ki bi podeljene pravice operacionaliziral v praksi.

2.7.1 Študentske družine

V sedanji ureditvi študentske družine nimajo enotno urejenih pravic. Država pogosto poudarja, da je potrebno zvišati nataliteto, po drugi strani pa jo z nezadostno podporo, ki jo namenja študentskim družinam, zavira. V ta namen je treba zagotoviti enakopravno obravnavanje vseh študentskih družin in njihovih pravic.

Starši študenti se spopadajo s problemom vključitve svojih otrok v sistem vrtcev, saj večina staršev študentov nima urejenega stalnega bivališča v kraju študija. Zaradi tega so starši študenti še dodatno obremenjeni, obenem pa diskriminirani na podlagi kraja stalnega bivališča.

Za študentske družine še vedno **ni dovolj primernih namestitev v študentskih domovih**. Starševstvo ni zdravstveni problem, temveč spremenjeno socialno stanje, ki bi ga socialna država morala upoštevati.

Zaradi problematike študentskih družin, ki se dotika širokega zakonodajnega področja (najemna razmerja, študentska prehrana, štipendije, denarna socialna pomoč), si prizadevamo za poenotenje pojma »študentske družine« in pravic, izhajajočih iz tega naslova, v vseh zakonih, zakonikih in pravilnikih. Trenutno je npr. do dodatnega leta prejemanja štipendije zaradi starševstva upravičen le eden od staršev, četudi sta oba štipendista.

Uveljaviti je potrebno termin študent starš oziroma študent z otrokom. Poenotenje termina naj se uveljavi na nacionalni ravni, kjer naj se sistematično in koherentno določijo tudi vse njihove pravice.

Prvi korak je bil narejen na pobudo ŠOS, s sprejetjem ZUPŠ, ki je v ZViS dodal člen, ki določa, da so študenti s posebnim statusom tudi študenti, ki v času študija postanejo starši.

2.7.2 Študenti s posebnimi potrebami

Študenti s posebnimi potrebami potrebujejo prilagojen način študija. Tudi zanje je treba zagotoviti enakopravno obravnavanje in omogočanje koriščenja vseh zakonsko določenih pravic, ki pa trenutno še vedno niso enotno urejene.

Na ravni visokošolskih zavodov je treba določiti in **opredeliti minimalne pravice in dolžnosti, ki jih imajo študenti s posebnimi potrebami**. Z njimi moramo seznaniti tudi visokošolske učitelje. Med visokošolskimi učitelji naj se spodbuja pomen interakcije med študenti in študenti s posebnimi potrebami.

Zaradi neenotnega obravnavanja je potrebno urediti in poenotiti postopek pridobitve statusa študenta s posebnimi potrebami (tudi npr. seznam zahtevanih dokazil, ki jih mora priložiti študent, ki želi pridobiti status študenta s posebnimi potrebami). Na univerzah je različno urejeno vprašanje trajanje statusa, zato je potrebno enotno urediti začasnost oziroma stalnost pridobljenega statusa.

Študenti s posebnimi potrebami potrebujejo določene prilagoditve na predavanjih in vajah, da lahko sledijo podanim vsebinam. Predavanja je potrebno prilagoditi za gibalno ovirane, slepe, slabovidne, gluhe in naglušne študente, ki brez prilagoditev ne morejo slediti predavanjem in izvajati praktičnih vaj. V ta namen je potrebno zagotoviti pomoč in omogočiti študentom s posebnimi potrebami brezhibno opravljanje študijskih obveznosti, pri čemer se ne bodo zniževali standardi pridobljenega znanja. Študenti s posebnimi potrebami potrebujejo prilagoditve na predavanjih, vajah in izpitih, da lahko ustrezno izkažejo svoje znanje (npr. prilagojeno učno gradivo). V ta namen je potrebno še veliko narediti za osveščanje glede posebnih potreb študentov, prav tako je **potrebno zagotoviti ustrezne finančne vire**.

Vsaka fakulteta bi morala zagotoviti usposobljeno osebo za delo s študenti s posebnimi potrebami, pri čemer je to lahko študent tutor ali zaposlena oseba. Poskrbeti je potrebno za **praktično usposabljanje takšnih študentov, ki so že dokončali študij**. Pri njih se pojavljajo težave pri iskanju prve zaposlitve, saj nimajo delovnih izkušenj.

Študentom s posebnimi potrebami še vedno ni omogočen prilagojen dostop do fakultet, prav tako pa večinoma niso urejene prostorske razmere, ki bi omogočale gibanje vsem kategorijam študentov s posebnimi potrebami. V veliki meri so fakultete povsem nedostopne za slepe in slabovidne ter ostale kategorije študentov. V ta namen je **treba zagotoviti enako dostopnost študentom s posebnimi potrebami do vseh fakultet in ostalih izobraževalnih ter raziskovalnih institucij**.

Zaradi vse večjega števila oseb s posebnimi potrebami, ki nadaljujejo šolanje, se soočamo s pomanjkanjem prilagojenih sob. Za takšne študente je treba zagotoviti **primerno število in opremljenost sob v študentskih domovih**. Poleg tega je ključno tudi zagotavljanje dodatnih sredstev za zaposlene asistente, ki nudijo pomoč študentom pri vsakodnevnih opravilih. Za slabovidne, gluhe in telesno poškodovane osebe je potrebno specifično opredeliti pojme in prilagoditve. Prav tako bi bilo potrebno odpraviti omejitev, da se subvencija za spremljevalca študenta invalida podeli zgolj osebi, ki ima status študenta.

3 INTERNACIONALIZACIJA IN MEDNARODNO SODELOVANJE

3.1 Mednarodne izmenjave in pospeševanje mobilnosti

Študijska mobilnost je pomembna z vidika osebne rasti študenta, saj mu omogoča spoznavanje tujega okolja, v katerem spoznava akademske, socialne in kulturne razlike, pozitivne vidike pa skuša ob povratku implementirati v domače okolje. Takšna mobilnost je pomembna tudi z vidika študentove matične izobraževalne institucije, saj ob povratku prinese nov pogled na poučevanje in raziskovanje, kar krepi izobraževalne programe in jim ustvarja dodano vrednost. Strategija internacionalizacije visokega šolstva, ki jo pričakujemo, mora zato biti v skladu z zgoraj predstavljenim.

Študentke in študenti, ki so se tekom študija odločili za mednarodne izmenjave, so zanimivi za domače in tuje delodajalce, saj so si tekom študija pridobili neprecenljive izkušnje, ki so ob današnjem trendu globalizacije pomembne in jih lahko uporabijo tudi v delovnem okolju.

Mobilno akademsko osebje spodbuja razvoj akademskega dela z vzpostavljanjem novih stikov, mreženjem in mednarodnim sodelovanjem ter spodbuja razvoj kakovostnega visokega šolstva in raziskovanja. Mobilnost ob ustvarjanju odprte atmosfere krepi zaupanje med izobraževalnimi institucijami, kar je predpogoj za medsebojno priznavanje izobraževanja.

Internationalizacija v akademskem prostoru se združuje z načeli Leuvenskega komuniqueja v okviru ministrske konference bolonjskega procesa, ki se zavzema za porast mobilnosti v evropskem prostoru. Eden izmed ciljev komuniqueja je krepitev mobilnosti na način, da bi študenti, ki bodo diplomirali v državah evropskega visokošolskega prostora, del študija ali

usposabljanja opravili v tujini. Za doseganje takšnih ciljev je potrebno bolj uravnotežiti pretok prihajajočih in odhajajočih študentov znotraj celotnega evropskega visokošolskega prostora, zato si na ŠOS prizadevamo za pospeševanje in spodbujanje mobilnosti. **Za bolj uravnotežen pretok študentov je potrebno odpraviti administrativne težave, ki se lahko pojavijo ob sklepanju pogodb o izmenjavah, štipendijskih pogodb ali študijskih sporazumih, ob tem pa je potrebno študentom zagotoviti tudi ustrezno pravno pomoč pri omenjenih težavah in možnost razreševanja različnih zapletov pri priznavanju opravljenih obveznosti.**

V tujini opravljene obveznosti je potrebno priznati skladno s principi Konvencije o priznavanju visokošolskih kvalifikacij v evropski regiji. To je mogoče doseči z vzpostavitvijo sistema za priznavanje diplom ustreznih višješolskih in visokošolskih institucij vseh držav članic EU in drugih držav, s primerljivo kakovostjo študija. **Mednarodno izobraževanje mora biti primerno regulirano, njegova kakovost pa skladna z nacionalno veljavnimi standardi.** Urediti je potrebno fleksibilne študijske poti in aktivne politike informiranja za popolno priznavanje študijskih dosežkov, za študijsko podporo in popolno prenosljivost štipendij in posojil.

Prav tako je potrebno vsem študentom omogočiti enake možnosti pristopanja k študentski izmenjavi; vsem študentom bi moralo biti omogočeno, da se na izmenjavo pri izobraževalni ustanovi gostiteljici s primerljivim študijskim programom tudi odpravijo. **V naslednjih letih je nujno preučiti razmerje med deležem študentov, ki so na študijsko izmenjavo sprejeti, ter deležem tistih, ki uspešno podpišejo Študijski sporazum ter se na izmenjavo tudi odpravijo, pa tudi analizirati razloge za odstopanja. Še naprej je nujno zavzemanje za to, da so študentkam in študentom omogočeni enaki ter čim bolj objektivni pogoji pristopanja k študijski izmenjavi.** Visokošolski zavodi bi morali posebno pozornost nameniti večji fleksibilnosti pri naboru možnih predmetov na izmenjavah ter sprotnemu spremljanju opravljanja obveznosti na izmenjavi, s ciljem odprave ovir za celovito priznanje študijskega obdobja in pridobljenih kreditnih točk (ECTS) v času mobilnosti.

Za doseganje načel Leuvenskega komunikeja je potrebno oblikovati in izvajati skupne študijske programe, ki bodo usmerjeni k razvijanju novih znanj. Ob tem je potrebno pozornost nameniti socialnim dimenzijam v visokem šolstvu na skupnih študijskih programih in na njihovi javni veljavi, hkrati pa je potrebno poskrbeti za socialno razsežnost mobilnosti in omogočanje ter spodbujanje študija v tujini za študente s šibkejšim socialno-ekonomskim ozadjem. Ključno je spodbujanje visokošolskih institucij pri promociji medkulturnega razumevanja, kritičnega razmišljanja, političnega in verskega razumevanja, enakosti spolov ter ostalih demokratičnih vrednot, da bi tudi te pripomogle k soustvarjanju evropskega visokošolskega prostora.

Za pospeševanje mobilnosti moramo vzpostaviti boljše pogoje za **dodiplomski in podiplomski študij gostujočih študentov.** V ta namen je potrebno razpisati **dovolj primernih štipendij za študij v Sloveniji,** hkrati pa **zagotoviti tudi ostale pravice, ki pripadajo študentom.** Posebna skrb mora biti **namenjena** tudi okrepljenemu informiranju in **privabljanju Slovencev v zamejstvu in po svetu za študij v Sloveniji,** za kar se bi morala,

poleg štipendij, zagotavljati **ločena prosta vpisna mesta**. S tem Slovenija prispeva k skrbi za ohranjanje in razvoj slovenskega jezika in kulture, za ohranitev kulturne dediščine in narodne identitete med Slovenci v zamejstvu in po svetu. **Iz nacionalnega proračuna je potrebno zagotoviti dodatna finančna sredstva za mobilnost socialno šibkejših študentov**. Iz tega izhaja enakopravna obravnava tako gostujočih kot domačih študentov (študenti EU in držav podpisnic bilateralne pogodbe ne plačujejo šolnine v Sloveniji), predvsem na področju priznavanja opravljenih obveznosti in zagotavljanja kakovostne izmenjave. Pomemben segment mobilnosti je tudi zdravstveno zavarovanje študentov, ki je skupno celotnemu evropskemu prostoru. **Menimo, da moramo biti študenti v času mobilnosti tudi primerno zdravstveno zavarovani, pri čemer ne smemo nositi dodatnih finančnih bremen za obvezno zavarovanje v državi gostiteljici, če smo polno zavarovani v matični državi.**

V času pandemije Covid-19 se je oblikovala praksa opravljanja študijske izmenjave na daljavo. **Spremljanje predavanj prek spleta ne sme nadomestiti izmenjave v živo, lahko pa jo dopolnjuje**. Namen projektov mobilnosti je študentom omogočiti stik z drugimi državami in družbami. Čeprav je ta lahko v določenih okoliščinah omejen, je za uspešno in upravičeno mobilnost nujen.

Pomembno je primerno financirati in usposablјati **mednarodne pisarne visokošolskih institucij** (tako na ravni univerz kot tudi na ravni posameznih fakultet) ter nadgraditi delovanje študentskih mednarodnih pisarn in tako študentom zagotoviti primerno integracijo v študijski in obštudijski proces na gostujoči visokošolski instituciji.

Organizirati ter financirati je treba **poenotene jezikovne tečaje slovenskega jezika za gostujoče študente in visokošolske sodelavce v Sloveniji**, tako na izmenjavah kot tudi daljšem študiju. Krepiti se mora akademska in kulturna internacionalizacija evropskega visokega šolstva.

V Sloveniji je na področju mobilnosti treba poskrbeti za večjo promocijo študija v Sloveniji v nacionalni strategiji mobilnosti, ki bo pripomogla k večji privlačnosti slovenskega visokošolskega prostora, torej prek **Centra RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja (CMEPIUS)** ter **Zavoda za razvoj mobilnosti mladih**. V okviru CMEPIUS s tem namenom deluje delovna skupina »Study in Slovenia«, a je potrebno tudi v prihodnje skrbeti za še večjo prepoznavnost našega visokošolskega prostora.

Profil novo vpisanih na terciarno izobraževanje v Sloveniji kaže, da je bil delež tujih študentov, ki so se leta 2015 vpisali na študij le 3 %, kar je bilo daleč pod povprečjem Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj, kjer je tujih študentov med prvič vpisanimi 11 %, v EU leta 2022 pa 12 %. Med vsemi vpisanimi (domačimi in tujimi) na terciarno izobraževanje v Sloveniji v letu 2015 je bil delež tujih študentov in študentov na kratkoročni izmenjavi 2,7 %. V študijskem letu 2020/21 je v slovenskem visokošolskem okolju po podatkih Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport študiralo 7681 tujih študentov; 2154 iz držav EU, 5527 pa iz držav nečlanic EU. To znaša 15,5 % vseh študentov, kar kaže na postopno rast (Sever, 2022).

V Sloveniji lahko v angleškem jeziku izvajajo le študijske programe, ki jih izvajajo tudi v slovenskem jeziku. Kot smo že ugotovili, to zavira internacionalizacijo slovenskega visokošolskega izobraževanja. Zato je Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ) v preteklosti že pripravilo spremembe, s katerimi bi odpravili takšno omejevanje, vendar je več deležnikov izrazilo zaskrbljenost zaradi morebitnega ogrožanja slovenskega jezika in kulture in s tem vsaj delno upočasnilo proces internacionalizacije.

Menimo, da razvoj slovenskega znanstvenega in strokovnega jezika ni ogrožen, vendar pa razumemo pomisleke strokovne in zainteresirane javnosti.

Podpiramo možnost vzporedne izvedbe programa v slovenskem in v tujem jeziku. Prav tako dopuščamo možnost, da se deli študijskega programa izvajajo v tujem jeziku, če se ustrezni in primerljivi deli izvajajo tudi v slovenskem jeziku.

Za tuje študente v Sloveniji je potrebno še naprej zagotavljati koriščenje pravic, pridobljenih s statusom študenta, in možnost opravljanja študentskega dela, s katerim si zagotavljajo finančna sredstva, potrebna za študij in življenje v Sloveniji, saj se mnogi v svojih matičnih državah soočajo s šibkim socialno-ekonomskim položajem ali nepopolno štipendijsko politiko.

3.2 Student ID

Za lažji prenos pravic študentov znotraj EU je nujno na nacionalni ravni normativno urediti podlage, da bo **študentska izkaznica** v čim večji meri pripravljena za hitro in enostavno implementacijo evropske študentske izkaznice. Taka študentska izkaznica mora biti digitalna ter pokrivati vsa področja pravic, ki izhajajo iz statusa študenta. Le na ta način se bodo slovenski študentje in študentke lahko vključevali v sistem Student ID, ki ga s svojimi prizadevanji razvija in spodbuja tudi Evropska študentska organizacija.

3.3 Vključevanje ŠOS v Evropsko študentsko organizacijo (ESU)

Evropska študentska organizacija je krovna študentska organizacija v Evropi, ki zastopa interese več kot 20 milijonov študentk in študentov iz 40 držav. ŠOS se kot članica ESU zavzema za pravice študentov v Sloveniji in Evropi, ne glede na njihovo politično prepričanje, verske, etične ali kulturne razlike, njihovo spolno usmerjenost ali socialni položaj. Evropska zveza študentov deluje po načelu avtonomnosti v skladu z demokratičnimi načeli. Tako na ESU kot tudi na ŠOS skrbimo za zastopanje izobraževalnih, socialnih, ekonomskih in kulturnih interesov vseh študentk in študentov na evropski ravni v vseh pomembnih nadnacionalnih organih odločanja (EU, Svet Evrope ipd.).

Znotraj ESU se nacionalni predstavniki študentov posvečamo **razvoju evropskih in nacionalnih politik na področju visokošolskega izobraževanja in socialnih pravic študentov**. Menimo, da je potrebno dialoge okrepiti in povečati skrb za domače in tuje študente. Ob tem je pomembno skrbeti tudi za dobro promocijo ŠOS znotraj ESU in stremeti k čim večji vključenosti v vse procese organizacije. V delovanju znotraj zveze bomo

nadaljevali s sodelovanjem znotraj združenja South Eastern Initiative (SEI), kjer se združujemo z organizacijami iz držav s podobnimi interesi.

3.4 Zmanjševanje negativnih posledic bega možganov

ŠOS bo spremljal razvoj pojava bega možganov na nacionalnem in evropskem nivoju ter se vključeval v razprave o begu možganov in uravnoteženi mobilnosti. Predvsem je pomembno, da se ŠOS kot organizacija zaveda negativnih učinkov bega možganov ter se zavzema za blaženje tovrstnih učinkov. Cilj je, da se kljub podpiranju mobilnosti stremi k **zadržanju izobraženih in usposobljenih kadrov v Sloveniji**, s čimer se zagotovi trajnostna in dolgoročna ekonomska stabilnost ter izboljšana znanstveno-raziskovalna dejavnost.

4 OBŠTUDIJSKE DEJAVNOSTI

4.1 Šport

Športne aktivnosti je potrebno dodatno spodbujati in financirati, saj je športna dejavnost študentov pomembna sestavina študentskega življenja. Je dopolnilo intelektualnemu delu in pripomore k polnejši uresničitvi človeka, bogastvu njegovega telesnega in duševnega zdravja ter integriteti osebnosti.

V Nacionalnem programu športa RS 2014–2023 (Uradni list RS, št. 26/14; ReNPŠ14-23) se športu zaradi pozitivnega vpliva na razvoj mladega človeka – in s tem tesno povezanega oblikovanja zdravega življenjskega sloga ter pridobivanja socialnih kompetenc – pripisuje velik pomen.

Športna aktivnost in vzgoja je tudi sredstvo za oblikovanje osebnosti in odnosov med posamezniki, ob tem ohranja vitalnost telesa in zdravje v starejših letih ter posredno omogoča tudi prihranek v zdravstveni blagajni. V ta namen je potrebno dodatno okrepiti sodelovanje ministrstev, povezanih s študentskim športom, in temu zagotoviti primerno vlogo v študijskem procesu.

Stremeti moramo k cilju, da bi se večinski delež študentske populacije, najmanj pa 50 %, športno udejstvoval. Doseganje tega mora biti ciljno usmerjeno – pri promociji športa mora sodelovati čim več univerzitetnih športnih zvez, študentske organizacije, zavodi za šport ter MIZŠ.

V sklopu študijskega procesa se mora zagotoviti večja izbirnost in dostopnost športnih izbirnih vsebin. Prav tako je treba na posameznih univerzah celostno in dolgoročno urediti področje športa. Univerza mora narediti dolgoročni načrt razvoja športa, določiti smernice, cilje ter strategijo za doseg zastavljenih ciljev. Razvoj športa se mora nadaljevati s povezovanjem izvajalcev študentskega športa (univerzitetnih športnih zvez) in lokalnih skupnosti ter zavodov za šport.

Pristojna ministrstva morajo poskrbeti za zadovoljiv obseg vadbenih kapacitet na univerzah, pa tudi omogočiti zadovoljivo količino ustreznega kadra, ki bo skrbel za organizacijo in izvajanje univerzitetnega športa.

Prav tako je treba urediti status »študenta športnika« na nacionalni ravni. Trenutno je dodeljevanje statusa »študenta športnika« prepuščeno posamezni univerzi, ob tem pa se študentje soočajo z različnimi pogoji za pridobitev omenjenega statusa. Status športnika mora biti natančno opredeljen, jasen in naklonjen študentom, ki se poleg študija redno ukvarjajo s športom.

Ključnega pomena je sodelovanje s Slovensko univerzitetno športno zvezo (SUSA). V sodelovanju s SUSA si ŠOS prizadeva za kakovostno in aktivno udeležbo študentov pri športnih aktivnostih.

4.2 Kultura in družbena odgovornost

Kultura predstavlja pomemben element študentskega življenja in pomeni aktivno izražanje kreativnih idej in preživljanje prostega časa. Kulturni programi in dogodki, ki jih nudijo različne kulturne inštitucije, se le redko vprašajo, kaj potrebujejo mladi. Prepričani smo, da lahko z razvojem kulturnih navad mladih skozi izobraževalni sistem ter z usmerjeno promocijo in organizacijo kulturnih dogodkov za mlade dosežemo bistveno večje zanimanje mladih za kulturo.

Družbeno odgovornost razumemo v najširšem smislu, in sicer kot odgovornost za vpliv na družbo, da delamo dobro prek meja, ki jih določajo zakonske obveznosti. **Pomembno je, da se študentje tudi v prihodnosti odzivamo na izzive okolja na različnih nivojih.** Zato je potrebno sodelovanje s humanitarnimi društvi pri ustvarjanju projektov, kot sta krvodajalska akcija Častim 1/2 litra in Študentska delovna brigada, ter na ta način pomagati različnim ranljivim skupinam. Ob tem ne smemo pozabiti na pomen organiziranja dodatnega neformalnega, funkcionalnega izobraževanja za študente, saj je znanje in sprejemanje drugačnih edina pot do zmanjševanja neenakosti in krivic v družbi.

5 ŠIRŠA PROBLEMATIKA MLADIH

Študenti se moramo kot podskupina mladih vključevati v oblikovanje mladinskih politik.

O celostni zakonski ureditvi področja mladih in mladine se govori že nekaj časa. Na ŠOS smo prepričani, da moramo biti kot stanovska organizacija vseh slovenskih študentov, skupaj z Dijaško organizacijo Slovenije (DOS), aktivno vključeni v urejanje tega področja, pa tudi v procese sprejemanja zakonodaje. Pri tem moramo nastopati in biti sprejeti kot enakovreden partner vsem ostalim deležnikom.

5.1 Stanovanjska problematika mladih

Ena izmed pomembnih mladinskih politik, ki se dotika tudi študentk in študentov, je stanovanjska problematika. Mladi moramo biti vključeni v oblikovanje prijaznejše bivanjske in

družinske politike, politike dostopnosti kreditov, v pripravo zakonodajne ureditve, davčnih olajšav, predlogov za dostopnost stanovanj za mlade, ureditev vprašanja politike najemnin. Sooblikovati moramo predloge programov za osveščanje, za kar pa je potrebno usklajevanje in skupno predstavništvo mladih.

Glede na naraščajoče cene tržnih nepremičnin, kar velja tako za najem kot za nakup in za celotno področje Slovenije, je potrebno sprejemati ukrepe, ki bodo mladim olajšali dostop do lastniške ali najemniške nepremičnine. Gre za osnovno človekovo potrebo, država pa mora zagotavljati pogoje za uspešno zadovoljevanje te potrebe.

Pri tem opozarjamo na mladim neprijazno stanovanjsko zakonodajo. Trenutno je mladim skoraj onemogočeno dostopati do neprofitnih stanovanj, če v občini nimajo stalnega prebivališča. Mnogo mladih ob zaključku izobraževanja ostaja v študijskem središču, stran od dotedanjega kraja stalnega prebivanja, zaradi česar so v šibkejšem položaju v primerjavi z mladimi, ki prihajajo iz občine, v kateri se oddajajo neprofitna stanovanja. **Stalno prebivališče v občini ne sme biti pogoj za dodelitev neprofitnega stanovanja.**

Dostop do subvencije za bivanje je treba zagotoviti tudi študentom, ki ne koristijo subvencioniranega bivanja študentov. Zaradi omejitev (študent se mora "odpovedati" preskrbljenosti s strani staršev, da samostojno zaprosi za pravico iz javnih sredstev po ZUPJS) je to trenutno nemogoče, kar v slab položaj spravlja študente, ki morajo bivati na trgu.

Pri gradnji javnih neprofitnih stanovanj je treba zagotavljati njihovo dostopnost in kakovost. Če novogradnje javnih stanovanjskih skladov ne ponujajo stanovanj po cenah, nižjih od tržnih, in če ne ponujajo ustrezne javne in druge storitvene infrastrukture (vrtci, šole, trgovine z osnovnimi potrebščinami, osnovne storitve, kakovosten dostop z javnim potniškim prometom ...), potem ni smiselno financirati takšnih gradenj z javnimi sredstvi, saj bodo zanje poskrbeli že zasebni investitorji.

Kot že nakazano v predhodnih poglavjih, moramo **stanovanjsko problematiko mladih nujno začeti reševati z gradnjo javnih študentskih domov.** Študentski domovi so v primerjavi z javnimi stanovanji finančno ugodnejša rešitev, kljub temu pa omogoča, da se najemni trg sprazni najemnikov, z zmanjšanjem povpraševanja pa se zniža cena najema za vse skupine prebivalstva.

5.2 Zaposlovanje mladih

Med cilji Bolonjske deklaracije je tudi zaposljivost diplomantov. Študenti menimo, da mora študij diplomantu prinesiti večji potencial na trgu dela, zato mora država poskrbeti, da bo diplomant s svojim pridobljenim znanjem zaposljiv takoj po zaključenem študiju.

Ponovno poudarjamo, da je za to nujna pravilna implementacija bolonjske reforme. Študijski programi in učni procesi morajo biti zasnovani tako, da študent/diplomant pridobi učne

dosežke in kompetence, ki mu omogočajo **zaposljivost že po doseženi prvi bolonjski stopnji**.

Poudarjamo pomen oblikovanja **enotnega sistema karierne orientacije** po celotni vertikali izobraževanja. V tem trenutku je ta razdrobljena, saj jo v osnovnih šolah izvajajo strokovne službe, deloma jih izvajajo regijski karierni centri, podprti s sredstvi Evropskega socialnega sklada (ESS), v visokem šolstvu karierni centri univerz in službe v okviru fakultet, izvaja jo tudi Zavod RS za zaposlovanje (ZRSZ) ...

Kakovostna karierna orientacija mora temeljiti na poznavanju potreb in razmer ter interesov, znanj in sposobnosti mladih. Ponudbo, možnosti za izobraževanje ter ustrezno in kakovostno delo je smiselno mladim približati prek kanalov, ki zagotavljajo največjo učinkovitost in dosežejo najširši krog mladih. Zagotoviti je treba ustrezno informiranje mladih o možnostih izobraževanja, zaposlovanja in posredno usmerjanje mladih v krepitev kompetenc, ki ustrezajo zahtevam trga dela in na tak način dvigujejo zaposljivost.

5.2.1 Aktivne politike zaposlovanja

Ob sprejemu programa **Jamstvo za mlade** (JZM) v začetku leta 2014 so bila pričakovanja o njegovih učinkih na zmanjšanje brezposelnih mladih velika. Žal so bila v veliki meri neuresničena, saj se ukrepi, sofinancirani z evropskimi sredstvi, niso izvajali v zadostni meri, ali pa se sploh niso izvajali. Pomanjkljivo je bilo sodelovanje deležnikov pri implementaciji ukrepov, nekateri ukrepi pa v resnici niso pripomogli k zaposlovanju mladih ali lažšanju prehoda mladih na trg dela. Temeljni namen JZM, da se vsakemu mlademu brezposelnemu v štirih mesecih ponudi zaposlitev, pripravništvo, vrnitev v izobraževanje ali nadaljnje usposabljanje, ni bil dosežen.

Kot ugotavlja analiza Zavoda RS za zaposlovanje z naslovom »Mladi in trg dela« se spremembe na trgu dela med mladimi odražajo intenzivneje kot to velja za splošno populacijo. V času gospodarskega okrevanja so se mladi brezposelni zaposlovali hitreje, kar je odražalo njihovo aktivnost in fleksibilnost na trgu dela, medtem ko so bili v času krize (epidemije Covid-19) ponovno bolj prizadeti, kar velja tudi za skupno brezposelnost.

V letih gospodarskega okrevanja se je kljub pozitivnim premikom na trgu dela povečala dolgotrajna brezposelnost med mladimi (torej med tistimi, ki so brezposelni že več kot eno leto), pa tudi brezposelnost tistih z nižjo izobrazbo. Zato so se ukrepi aktivne politike zaposlovanja (APZ) preusmerili na te podskupine. Hkrati se je zaradi številnih ukrepov za mlade povečala brezposelnost starejših. To je posledica tega, da ima vsako spodbujanje in subvencioniranje delodajalcev učinek zgolj na tisto podskupino, ki je do ukrepov upravičena. Sorazmerno pa se poslabša položaj za tiste, ki jih ukrepi ne zajemajo. Torej ukrepi APZ za mlade po večini ne rešujejo brezposelnosti mladih, temveč **brezposelnost zgolj prenašajo**. Agregatno pa se stopnja brezposelnosti ne spreminja zaradi APZ, temveč zaradi gospodarskih gibanj in zakonskih ureditev.

Zato bi bilo **treba premisliti o ukrepih, ki dejansko ustvarjajo delovna mesta in imajo vpliv na ves ekonomski sistem**. Manjši ukrepi APZ v tej smeri so bili ukrepi za krepitev

inšpekcijskega nadzora, javna dela itd. Okrepiti pa je treba prizadevanja k večjim zakonodajnim posegom v **omejevanje izkoriščanja delavcev, dvigu plač, skrajšanju delovnega časa** itd.

Medresorsko sodelovanje ministrstev je bilo v zadnjih letih pogosto pomanjkljivo. Ministrstva so k pripravi in implementaciji ukrepov pristopila z različno vnemo, prav tako med ministrstvi ni bilo medsektorskega povezovanja, zato se ukrepi niso dopolnjevali oz. povezovali, s tem pa je bil sinergijski učinek manjši. Prav tako je pomanjkljivo sodelovanje z mladinskim sektorjem in pogosto poteka zgolj zato, da lahko rečemo, da poteka.

Financiranje ukrepov APZ z evropskimi sredstvi je problematično. Mnoge težave nastajajo, ker so akcije, ki izhajajo iz Izvedbenega načrta operativnega programa za izvajanje evropske kohezijske politike, pogojene ter morajo slediti smernicam, kazalnikom in pravilom. Veliko ukrepov se zaradi zamudnih procesov kljub načrtovanju sploh ni izvedlo. Togost pravil črpanja sredstev je velika težava, zato je potreben razmislek že pri njihovem oblikovanju ali pa pri vključevanju ukrepov v JZM. Tisti ukrepi APZ, ki se zaradi omejenosti načinov porabe sredstev ESS ne morejo učinkovito izvesti, naj se financirajo iz integralnega proračuna.

Napačno je, ko črpamo sredstva zaradi črpanja samega, ukrepi pa nimajo zelenega in predvidenega družbenega učinka. Videti je, kot da država evropska sredstva dojema kot »cenejša«, čeprav gre v resnici za sredstva, ki jih v proračun EU prispeva sam državni proračun.

Ukrepi APZ bi morali biti stabilni, na voljo skozi daljše obdobje in z jasno predvidljivo časovnico, da bi se lahko mladi in delodajalci nanje pripravili.

V Sloveniji je zaradi ukrepov, npr. samozaposlovanja, naraščalo samozaposlovanje med mladimi. V veliko primerih gre za prisilno **samozaposlitev**, ki ima elemente delovnega razmerja. Večina ukrepov je bila naravnana kratkotrajno, tudi subvencije za zaposlovanje mladih so bile časovno omejene.

V katalog APZ je vključenih več ukrepov, neposredno vezanih na spodbujanje **podjetnosti in podjetništva**. Sama podjetnost kot kompetenca je nedvomno pozitivna, vendar moramo do širšega diskurza podjetništva in spremljajočih ideoloških konceptov pristopati previdno in preudarno. Ukrepi za spodbujanje podjetnosti pri mladih tudi ne naslavlajo resničnih težav mladih, ki želijo ustanoviti lastno podjetje. Razne delavnice in pomoči pri pripravi podjetniškega načrta niso pomoč, ki bi jo (potencialni) mladi podjetniki potrebovali. Potrebne so konkretne spodbude in ne tečaji, ki so mnogokrat sami sebi namen. Se pa mladi podjetniki soočajo z drugimi težavami, npr. takojšnjim plačevanjem prispevkov in davkov (še pred pričetkom dejanskega poslovanja), stroški najema poslovnega prostora, vodenjem računovodstva, itd.

Za številne ukrepe se lahko vprašamo, ali so namenjeni mladim ali podjetjem – tako izvajalcem, ki izvajajo storitve pri implementaciji, kot tistim podjetjem, ki koristijo spodbude. Preprečiti se mora npr. koriščenje subvencij za zaposlovanje, kjer bi to potekalo tudi brez

državne pomoči. Ukrepi morajo dejansko služiti namenu nižanja brezposelnosti mladih. **Omejiti je treba neučinkovito dodeljevanje državnih subvencij, spodbud in pomoči.**

Premalo je osredotočanja na mlade, ki niso zaposleni, niso vključeni v izobraževanje ali se ne usposablajo (NEET). Merilo uspešnosti ukrepov APZ je zmanjševanje brezposelnosti, ki se meri s stopnjo registrirane brezposelnosti (na ZRSZ), kamor pa osebe NEET niso vključene. Ker uradno niso brezposelne, so zapostavljene. V resnici bi evidentiranje in vključevanje NEET, npr. na ZRSZ, hkrati povzročalo slabe rezultate obstoječih ukrepov zato, ker bi se z drugačnim vodenjem evidenc povečal delež mladih, ki so prijavljeni v evidenci brezposelnih.

Glede na potenciale, ki jih predstavlja neizrabljen nevladni sektor, menimo, da je potrebno **okrepiti tudi aktivnosti zaposlovanja iskalcev zaposlitve v nevladnem sektorju.** Tako bi, preko programov Evropskega socialnega sklada, okrepili kadrovske podhranjeni nevladni sektor, mladim pa omogočili pridobivanje delovnih izkušenj in nova delovna mesta.

V Sloveniji se mladim pogosto ne upošteva pomemben del znanja, pridobljenega z neformalnim izobraževanjem. Dijaki in študenti prek študentskega, mladinskega in prostovoljnega dela ter dodatnega izobraževanja pridobivamo različne delovne izkušnje in kompetence. **Na nacionalni ravni je treba poudariti pomen pridobljenega neformalnega znanja.**

Na področju vrednotenja in beleženja kompetenc je treba implementirati listino, ki bo vsebovala zabeležene kompetence posameznikov, pridobljene s formalnim in neformalnim izobraževanjem (študij, tečaji, seminarji, dodatna predavanja, študentsko, mladinsko in prostovoljno delo) v času študija.

5.2.2 Pripravnštva in strokovni izpiti

Na ŠOS že dlje časa opozarjamo na neurejeno področje pripravništev. Že konec leta 2014 smo mladi pozvali vlado, naj uredi izkoriščanje v obliki volonterskega pripravništva. Po večletnih prizadevanjih ter sprejetju (sicer pomanjkljive) Analize opravljanja pripravništev v RS, pa se stanje na področju pripravništev in strokovnih izpitov le počasi izboljšuje.

Temeljni problem predstavlja pomanjkanje pripravniških mest. Ker so na več področjih pripravništva obvezna, torej pogoj za pristop k strokovnemu izpitu, ki pa je pogoj za opravljanje poklica, deficit pripravništev dejansko pomeni, da mladi, ki so uspešno zaključili izobraževalni proces, ne morejo opravljati poklica, za katerega so se izobrazili.

Drugi problemi pa se vežejo na **volontersko delo**, mnogokrat **nepotrebna pripravništva ali strokovne izpite**, dvojno regulacijo (kjer je potrebno hkrati opraviti pripravništvo in strokovni izpit), **zastarelo vsebino izpitov, rigidnost cehovskih organizacij (zbornic)**, ki omejujejo dostop do poklica, pomanjkanje državnega interesa za ureditev področja, slabo izpeljane razpise za pripravništva, pomanjkanje komunikacije med deležniki oz. znotraj vlade itd. Vseh teh težav in nesistemske ureditve država ne rešuje zadovoljivo. Tudi aktualno dogajanje odseva ignorantski odnos politike do pripravnikov in mladih nasploh.

Sredstva ESS za pripravništva so se izkazala kot nestabilna, predvsem pa so vedno pogojena z evropskimi in nacionalnimi pravili. So strogo namenska in se porabljajo za vnaprej določene namene, skladno s predvidenimi cilji, hkrati pa morajo ukrepi izpolnjevati določena merila, ki izhajajo npr. iz operativnega programa. Ne moremo jih porabljati poljubno, če jih poskušamo, pa se neizbežno povzroči kolateralna škoda, v tem primeru v obliki nezapolnjenih razpisanih mest (klub očitni potrebi).

Druga težava je pomanjkanje večjih, t. i. sistemskih sprememb, ki bi korenito posegle v zastarele in preživete ureditve in razmerja.

Želeli bi, da se na kratek rok za obvezna pripravništva (in kjer so potrebni strokovni izpiti) **zagotovi stabilno financiranje**, kjer je to potrebno, da se **povsod odpravijo volonterska pripravništva**, tudi na področju prava (Zakon o pravniškem državnem izpitu (Uradni list RS, št. 83/03 – uradno prečiščeno besedilo, 111/07, 40/12 – ZUJF in 36/19 – ZOdv-F; ZPDI) ter da se **odpravi dvojna regulacija, kjer se od mladih zahtevajo pripravništva in strokovni izpiti**. Takšna regulacija je po večini nesmiselna, saj že študij vsebuje praktično usposabljanje, v okviru katerega pa se ne pridobi znanj, ki se jih kasneje zahteva na strokovnih izpiti. Hkrati se znanja formalnega izobraževanja in strokovnih izpitov podvajajo.

Želimo, da se na podlagi analize pripravijo ambiciozni posegi in predlogi zakonskih sprememb, ki naj se uskladijo s stroko in deležniki, predvsem pa mladimi, za regulacijo pa naj odgovornost prevzame država. Do sedaj so se pomembna vprašanja prepuščala stroki, ki ima svoje interese, ki niso nujno enaki kot interesi mladih (finančna korist, varovanje ceha itd.).

Dolgoročno pa naj se prenovi vsebina strokovnih izpitov in jih umesti v izobraževalni proces, s čimer bi diplomanti prve ali druge bolonjske stopnje že dosegli vstopni pogoj za opravljanje poklica.

5.3 Javni potniški promet

Pravica do subvencioniranega javnega potniškega prometa za študente je ena od temeljnih pravic iz statusa študenta, za katero si prizadeva ŠOS. Poleg njegove finančne dostopnosti pa je nujno potrebno zagotoviti tudi njegovo fizično dostopnost, t.j. **zagotoviti kakovosten javni potniški promet, tudi v povezavi s trajnostnimi politikami.**

Pri tem je mišljena predvsem **sprotna obnova in nadgradnja železniške infrastrukture**, ki je z vidika trajnosti najprimernejša oblika javnega potniškega prometa in katere uporabo je smiselno spodbujati tudi med mladimi, tako učenci in dijaki kot študenti. Druga ključna zahteva je **zagotovitev ustreznih povezav in razporedov linij**, prilagojenih različnim študijskim urnikom, s čimer bo javni potniški promet (tako cestni kot železniški) izpolnil svoj potencial in postal v celoti dostopen tudi za študentsko populacijo.

5.4 Druga področja študentskih in mladinskih interesov

Del širšega udeleženstva sta tudi **medgeneracijski in družbeni dialog**. Delo v okviru Medgeneracijske koalicije Slovenije (MeKoS) je treba nadaljevati in na ta način še dodatno utrditi vezi med različnimi predstavnimi in starostnimi skupinami. Mlade naj se vključi tudi v dialog na področju zakonodajno pravnih okvirjev. Študenti moramo aktivno sodelovati npr. pri pripravi pokojninske reforme, reforme zdravstvenega sistema, davčnega sistema v RS ipd., tako na nacionalni kot na evropski ravni (Lizbonska pogodba, EU državljani).

Prav tako je treba mladim omogočiti institucionaliziran dialog (forum) tudi o ostalih družbeno relevantnih tematikah (oz. razširitev in spodbujanje že obstoječih forumov).

Poglobiti in odpreti je potrebno tudi tematike, ki bodo ozaveštile temeljne družbene spremembe:

- sožitje in večkulturna družba,
- pravna država,
- človekove pravice,
- nasilje v družbi,
- solidarnost in družba enakih možnosti,
- trajnostni razvoj.

Tudi na področju **varstva okolja in trajnostnega razvoja** je treba študentom dati svoj glas pri odločanju in postavljanju prioritet dnevne politike. Odgovornost mladih je, da se zavedamo krhkosti svetovnega ravnotežja in opozarjamo na naravovarstvene politike, ki bodo ohranjale naravna bogastva tako Slovenije kot Evrope.

5.4.1 Decentralizacija mladinskih dejavnosti

Na ŠOS kot izjemno pomembne prepoznavamo razne aktivnosti, razpise in projekte, namenjene študentom, saj z njimi zvišujemo nivo neformalnega izobraževanja, razvijamo vsa področja, ki so za mlade pomembna, in skrbimo za aktivnost mladih, spodbujamo prostovoljstvo, družabnost, spoštovanje, avtonomnost mladih, vpliv mladih v skupnosti in osebno rast.

Zaradi večje ponudbe tako obštudijskih dejavnosti kot tudi priložnosti za pridobivanje kompetenc in neformalne izobrazbe v študijskih središčih želi velika večina mladih v teh krajih ostati in v njih tudi izvajati večino ali kar vse svoje dejavnosti. **Ker vsi študentje v času študija ne živijo v študijskih središčih in ker se študentje iz središč večkrat vračajo nazaj v lokalne skupnosti, si na ŠOS želimo spodbujati in podpirati tudi mladinske dejavnosti, ki se izvajajo po lokalnih skupnostih.** S tem doprinesemo k decentralizaciji, vsem študentom pa nudimo enake možnosti za aktivno preživljanje prostega časa in pridobivanje kompetenc. Tako bomo poskrbeli tudi za razvoj in dvig kvalitete življenja mladih v posamezni lokalni skupnosti. Zavzemali se bomo, da se aktivnosti še naprej izvajajo v vseh upravnih enotah po Sloveniji. **Mladim bomo omogočili neodvisno načrtovanje in izvajanje obštudijskih dejavnosti ter pestro in smiselno preživljanje prostega časa, ne glede na kraj bivanja.**

Zaradi takšnega delovanja bo ŠOS vzpostavil dobro mrežo za pridobivanje in prenos informacij, prepoznavanje interesov, spremljanje položaja ter ocenjevanje vpliva politike na družbeno skupino. Naš doprinos bo v odličnem poznavanju lokalnih razlik v potrebah študentov in dijakov, izzivov manjših lokalnih višješolskih in visokošolskih izobraževalnih zavodov ter vsebinskem delu.

5.4.2 Politična participacija mladih

Mladi, ki imamo volilno pravico, lahko izkoristimo možnost, da na lokalnem, nacionalnem in evropskem nivoju sodelujemo v procesih odločanja. Velja izpostaviti, da je politična participacija državljanov tudi pogoj za delovanje demokratične skupnosti. Poleg tega pa s politično participacijo zvišujemo možnosti za uresničitev interesov ranljivih družbenih skupin, saj samo participacija omogoča, da naš glas slišijo tudi odločevalci na lokalni in na nacionalni ravni. **Tako lahko posledično vplivamo in izboljšamo družben položaj in kakovost življenja mladih v Sloveniji.**

Na ŠOS opazamo, da so zainteresiranost, zaupanje in razumevanje politike med mladimi na nizki ravni. Posledično je zelo nizka tudi volilna udeležba mladih. V razmerah, kadar mladi ne sodelujejo v političnih procesih oziroma to počnejo redko in v nizkem številu, odločevalci v svojih političnih odločitvah običajno ne naslavljajo problemov, ki pestijo mlade.

Ker verjamemo, da smo mladi tisti, ki s svojo participacijo vzpostavimo okolje, v katerem lahko sprejemamo odgovornost za lastno prihodnost in prihodnost družbe, je pomembno, da mlade poslušamo, jim damo glas in jih spodbujamo h kritičnemu mišljenju. Da lahko to dosežemo, moramo mlade usposablјati in jim približati področje politike, državljanske vzgoje, pravic in dolžnosti državljanov ter predvsem vloge mladih v družbi. V želji po dvigu politične participacije in razumevanja mladih o državljanskih procesih, si bomo prizadevali za večje vključevanje omenjenih tematik in vsebin v formalno izobraževanje, predvsem pa bomo te tematike nagovarjali z neformalnim izobraževanjem. Vsled temu bomo organizirali nacionalno kampanjo, jo s pomočjo organizacijskih oblik razširili po vsej Sloveniji in nato ocenili uspešnost tudi s pomočjo odstotka volilne udeležbe med mladimi.

6. VIRI IN REFERENČNI DOKUMENTI

Gabrovec, B., Eržen, I., Trop Skaza, A., Fafangel, M., Vrdelja, M. in Selak, Š. (ur.). (2022). *Javno zdravje in COVID-19*. 2. znanstvena in strokovna konferenca, Ljubljana. Nacionalni inštitut za javno zdravje. Dostopno prek https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/e-verzija_zbornika_javno_zdravje_in_covid-19_2022.pdf

Hausschildt, K., Gwosc, C., Schirmer, H. in Wartenbergh-Cras, F. (ur.) (2021): *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of Indicators. EUROSTUDENT VII 2018-2021*. Bielefeld: wbv Media GmbH & Co. K. Dostopno prek https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EUROSTUDENT_VII_Synopsis_of_Indicators.pdf

Javni štipendijski, razvojni, invalidski in preživninski sklad RS. (b. d.). Zoisova štipendija. Dostopno prek <https://www.srips-rs.si/stipendije/zois>

Sever, M. (2022, 6. maj). V terciarno izobraževanje vpisanih manj študentov. *Statistični urad RS*. Dostopno prek <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10277>

Splošna deklaracija človekovih pravic. (1948). Sprejeta in razglašena z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov št. 217 A (III), 10. decembra. Dostopno prek http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/slv.pdf

Ustava Republike Slovenije. (1991 in dop. 2006). *Uradni list Republike Slovenije št. 68/06*. 30 junij. Dostopno prek <http://www.usrs.si/media/ustava.republike.slovenije.pdf>

Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. (2017). *Letno poročilo 2016*. Dostopno prek <https://www.zpiz.si/content2019/2letna-poroila019>

Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije. (2022). *Letno poročilo 2021*. Dostopno prek [https://api.zzzs.si/ZZZS/info/egradiva.nsf/0/12ed7829b4be74dcc12587f80044eabd/\\$FILE/Letno%20poro%C4%8Dilo%202021_23.%20marec%202022.pdf](https://api.zzzs.si/ZZZS/info/egradiva.nsf/0/12ed7829b4be74dcc12587f80044eabd/$FILE/Letno%20poro%C4%8Dilo%202021_23.%20marec%202022.pdf)